
Kiihottaminen kansanryhmää vastaan alioikeuskäytännössä

Jasmin Hannonen ja Tatu Hyttinen

TIIVISTELMÄ

Artikkelissa on analysoitu kaikki vuosina 2015–2021 alioikeuksissa annetut tuomiot kiihottamisesta kansanryhmää vastaan (annetut tuomiot N=106; ratkaistut syytekohtat N=135). Analyysin perusteella arvioidaan ensinnäkin sitä, ketkä kiihottamisrikoksia tekevät, ketkä ovat uhreja, mikä on kiihottamisrikoksen tavanomainen tekoalusta ja tekomuoto sekä kuinka usein kiihottamisrikos luetaan kärkeäoikeudessa vastaajan syyksi. Hypoteesina on ollut, että alioikeuskäytännön lähiluku paljastaa toistaiseksi piiloon jäänyttä tietoa kiihottamisrikoksen ja sananvapauden välisestä jännitteestä sekä siitä, uhkaavatko kiihottamisrikostuomiot sananvapautta. Toiseksi analysoidaan, vaikuttaako kiihottamisrikoksen tekomuoto (uhkaus, panettelu, solvaus) rangaistuksen mittaamiseen. Tältä osin hypoteesina on ollut, ettei kiihottamisrikokseen sisäänkirjoitettua sananvapausulottuvuutta huomioida riittävästi rangaistusharkinnassa.

Artikkelissa osoitetaan, että kiihottamisrikostuomiot eivät ole sananvapauden näkökulmasta niin ongelmallisia kuin julkisuudessa on esitetty. Toinen keskeinen tutkimustulos on, ettei rangaistusharkinnassa riittävästi huomioida, onko tekijän syyksi luettu kansanryhmää uhkaava vihapuhe vai onko kysymyksessä ollut pikemminkin kansanryhmän panettelu ja solvaus. Tämä viittaa siihen, ettei alioikeuskäytännössä ole täysin tunnistettu uhkaavan ja väkivaltaan yllyttävän vihapuheen erityistä vahingollisuutta ja vaarallisuutta verrattuna panettelemaan ja solvaavaan vihapuheeseen.

Tutkimustuloksia on mahdollista hyödyntää pohdittaessa kiihottamisrikoksen lainsäädännöllisiä uudistamistarpeita sekä sitä, kuinka vihapuhetta on perusteltua pyrkiä kontrolloimaan liberaalissa demokratiassa. Tutkimustulokset antavat myös perusteen arvioida voimassa olevan kiihottamisrikoksen soveltamiskäytännön toimivuutta ja hyväksyttävyyttä.

1 Johdanto

Monet historioitsijat, yhteiskuntatieteilijät, filosofit ja oikeustieteilijät ovat olleet kiinnostuneita vihapuheen dynamiikasta, syistä ja seurauksista. Keskustelua on perinteisesti käyty etenkin Yhdysvalloissa, koska siellä valtiosääntöperinteeseen on kuulunut vahva sananvapaus, joka on ollut vaikea yhdistää vihapuhekriminalisointeihin, jotka nekin on koettu tar-

peellisiksi haavoittuvassa asemassa olevien vähemmistöjen suojelemiseksi.¹ Viimeisen vuosikymmenen aikana keskustelu vihapuheesta ja sen kontrolloinnista on lisääntynyt myös Euroopassa.² Vihapuhe onkin muodostunut hankalaksi yleiseurooppalaiseksi ilmiöksi, joka ruokkii segregaatiaa, syrjäytymistä, radikalisoitumista, vaikenemista sekä kaventaa sananvapautta ja yhteiskunnallista osallistumista.³

Rasistinen kielenkäyttö on voimistunut myös kotimaisessa poliittisessa retoriikassa. Poliittista vihapuhetta voidaan pitää erityisen vaarallisena, koska se normalisoi vihapuheen osaksi yhteiskunnallista diskurssia.⁴ Lisäksi vihapuhe vaarantaa demokraattisen päätöksenteon heikentämällä deliberatiivista prosessia eli prosessia, jossa ihmiset voivat taustastaan, syntyperästään, uskonnoistaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan riippumatta osallistua vapaasti yhteiskunnalliseen keskusteluun.⁵ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio onkin vaatinut Suomelta tiukempaa puuttumista vihapuheeseen.⁶

Se, kuinka vihapuheeseen olisi rikosoikeudellisesti perusteltua reagoida, on yhteiskunnassa jatkuvan kiistelystä aihe.⁷ Osa on sitä mieltä, että vihapuheen kattavampaa kriminalisointia olisi harkittava. Toisten mukaan voimassa olevat kriminalisoinnit rajoittavat jo nyt liikaa sananvapautta.⁸ Tieteellisissä puheenvuoroissa on toistaiseksi korostettu sanomisen oikeutta.⁹ Tutkijat ovat perinteisesti olleet yhtä mieltä siitä, että sananvapauden rikosoikeudelliset rajoitukset ovat uhka liberaalille demokratialle.¹⁰ Sananvapauden rooli demokratian kulmaki-

¹ Kevin W. Saunders, *Degradation: What the History of Obscenity Tells Us About Hate Speech*. NYU Press 2011; Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech*. Harvard University Press 2012.

² Eric Heinze, *Hate speech and democratic citizenship*. Oxford University Press 2016; Erica Howard, *Freedom of Expression and Religious Hate Speech in Europe*. Routledge 2018. Euroopassa kontrollin ytimenä toimii Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT), joka käytti termiä ”vihapuhe” ensimmäisen kerran vuoden 1999 tapauksessa EIT Sürek ja Özdemir v. Turkki (8.7.1999). Viimeisin kattavaksi katsottava määritelmä puolestaan annettiin tapauksessa EIT Lilliendahl v. Islanti (12.5.2020). Alberto Godioli – Jennifer Young – Brando Matteo Fiori, *Laughing Matters: Humor, Free Speech and Hate Speech at the European Court of Human Rights*. *International Journal for the Semiotics of Law* 35(6) 2022, s. 2241–2265.

³ Shannon Fyfe, *Tracking Hate Speech Acts as Incitement to Genocide in International Criminal Law*. *Leiden Journal of International Law* 30(2) 2017, s. 523–548; Christopher Scott Maravilla, *Hate Speech as a War Crime: Public and Direct Incitement to Genocide in International Law*. *Tulane Journal of International & Comparative Law* 17(1) 2008, s. 113–144; Alessio Sardo, *Hate Speech: A Pragmatic Assessment of the European Court of Human Rights’ Jurisprudence*. *European Convention on Human Rights Law Review* 4(1) 2023, s. 58–99.

⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI): Report on Finland (2019).

⁵ Kimmo Nuotio, *Vihapuheen rikosoikeudellinen sääntely*, s. 139–164 teoksessa Riku Neuvonen (toim.), *Vihapuhe Suomessa*. Edita 2015, erityisesti s. 154.

⁶ *Deliberatiivisesta prosessista* Amy Gutmann – Dennis F. Thompson, *Why deliberative democracy?* Princeton University Press 2004; Claudia Wiesner – Taru Haapala – Kari Palonen, *Debates, rhetoric and political action: practices of textual interpretation and analysis*. Palgrave Macmillan 2017.

⁷ Viimeaikaisesta keskustelusta Anu Mantila, *Saako myös tämän sanoa? Milloin puhe muuttuu rangaistavaksi vihapuheeksi*. *Oikeus* 2/2020, s. 154–171; Kimmo Nuotio, *Sananvapausrikosten sääntelyn ja soveltamisen kehitystrendejä ja kehittämiskohteita eräiden kotimaisten oikeustapausten valossa*, s. 47–63 teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), *Viestin viemää. Viestintäoikeuden vuosikirja 2021*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2022 (myöhemmin Nuotio 2022a).

⁸ Tatu Hyttinen – Jussi Tapani, *Rikoksen ja rangaistuksen äärellä*. Unigrafia 2018, s. 8–9.

⁹ Saunders 2011; Waldron 2012; Howard 2018.

¹⁰ Saunders 2011; Waldron 2012; Heinze 2016; Howard 2018.

venä on normeerannut myös vihapuheesta käytyä kriminalisointiteoreettista keskustelua¹¹ sekä yleiseurooppalaista vihapuheoikeuskäytäntöä.¹² Normatiivisen tutkimuksen perinteisen linjan mukaan sananvapauden rikosoikeudellisten rajoitusten katsotaankin ensisijaisesti vaarantavan liberaalin demokraattisen valtiomuodon, mutta vihapuhe on pakottanut pohtimaan tämän käsityksen perusteltavuutta. Oikeudellisessa ja poliittisessa diskurssissa onkin alkanut esiintyä äänenpainoja, joiden mukaan vihanilmauksia on pyrittävä rajoittamaan, jotta liberaali demokratia voidaan turvata.¹³

Tässä kirjoituksessa emme tarkastele sananvapautta, vihapuhetta ja siihen reagoinnin perusteltavuutta teoreettisesti, vaan analysoimme, mitä alioikeuskäytäntö paljastaa vihapuheesta ja sananvapaudesta sekä niiden välisestä dikotomiasta. Tutkimustehtävän suorittamiseksi olemme analysoineet Suomen kärjäoikeuksissa vuosina 2015–2021 annetut kiihottamisrikostuomiot (RL 11:10, kiihottaminen kansanryhmää vastaan, myöhemmin myös kiihottamisrikos).¹⁴ Tutkimusaineisto on lähiluettu ja koodattu¹⁵ siten, että koodauksen perusteella on mahdollista tehdä tilastollisestikin päteviä johtopäätöksiä kiihottamisrikoksen tekijöistä, uhreista, tekoalustoista, tekemuodoista, hylätyistä ja syyksiluetuista syytteistä sekä rangaistuskäytännöstä.

Keräämämme tutkimusaineisto mahdollistaisi useita tarkastelunäkökuilma ja sen perusteella olisi mahdollista keskustella kriittisestikin kiihottamisrikoksen tulkinnasta ja soveltamisesta. Samalla olisi mahdollista tehdä pikkutarkkojakin huomioita esimerkiksi tahallisuuden arviointiin tai tekojen yksiköintiin liittyvistä ongelmista. Kirjoituksessamme olemme kuitenkin valinneet oikeustieteellisesti epätyypillisemmän lähestymistavan, eli päämääränämme on rikastuttaa käytyä lainopillista keskustelua analysoimalla alioikeuskäytäntöä systemaattiseen sisällönanalyysiin¹⁶ tukeutuen sekä lisäksi kvantitatiivista¹⁷ tutkimusotetta hyödyntäen. Menetelmällisesti tutkimusotettamme voi kuvailla eklektiseksi, jossa lainopillinen, kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen näkökulma muodostavat tutkimuksellisen jatkumon.¹⁸

¹¹ Leonard Wayne Sumner, *Criminalizing Expression: Hate Speech and Obscenity*, s. 17–36 teoksessa John Deigh – David Dolinko (toim.), *The Oxford Handbook of the Philosophy of the Criminal Law*. Oxford University Press 2011; Marloes van Noorloos, *Hate speech revisited: a comparative and historical perspective on hate speech law in the Netherlands and England & Wales*. Intersentia 2011.

¹² Tatu Hyttinen, *Vihapuhe ja oikeuksien väärinkäytön kielto*, s. 89–111 teoksessa Dan Frände – Dan Helenius – Heli Korkka – Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä – Sakari Melander (toim.), *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Forum Iuris 2019, erityisesti s. 102–109.

¹³ Esimerkkinä Mika Illman, *Hets mot folkgrupp*, *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2005, s. 1, jossa vihapuheeseen puuttumista pidetään välttämättömänä moniarvoiselle yhteiskunnalle.

¹⁴ Vuosina 2015–2021 kärjäoikeuksissa annettiin yhteensä 106 tuomiota, joissa käsiteltiin kiihottamisrikosta 135 eri syytekohtassa. Tuomiot on pyydetty ja haettu rikosasioiden asianhallintajärjestelmästä Ritusta hakusanoilla ”RL 11 luku 10 S” ja/tai ”kiihottaminen kansanryhmää vastaan”. Tuomiot on saatu kaikista Suomen kahdestakymmenestä kärjäoikeudesta.

¹⁵ Aineiston koodauksen tukena on hyödynnetty Microsoft Excel -laskentataulukko-ohjelmistoa.

¹⁶ Laadullisesta tutkimuksesta ja sisällönanalyysistä Jouni Tuomi – Anneli Sarajärvi, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi 2018, erityisesti s. 117–118.

¹⁷ Tekstiaineiston kvantifioimisesta ja tilastollisesta analyysistä Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki, *Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen*, s. 11–33 teoksessa Kati Nieminen (toim.) – Noora Lähteenmäki (toim.), *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus 2021, erityisesti s. 25–30.

¹⁸ Pertti Alasuutari, *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino 2011, s. 32. Sisällönanalyysissa onkin mahdollista yhdistää sekä laadullista että määrällistä aineistoa ja analyysia, mikä sallii aineiston monipuolisen tar-

Metodisesti liikummekin oikeustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen välimaastossa,¹⁹ mutta intressimme ovat oikeudellisia ja täsmällisemmin sanottuna rikosoikeudellisia. Tavoitteenamme on tuottaa oikeudellista keskustelua sekä oikeudellisia käytänteitä palvelevaa tutkittua tietoa kiihottamisrikoksen soveltamistodellisuudesta alioikeuksissa.

Tutkimustehtävämme kattaa kaksi tutkimuskysymystä hypoteeseineen. Arvioimme alioikeuskäytännön perusteella ensinnäkin sitä, *uhkaavatko kiihottamisrikostuomiot sananvapautta*. Hypoteesimme on, että alioikeuskäytännön lähiluku paljastaa toistaiseksi piiloon jäänyttä tietoa kiihottamisrikoksen ja sananvapauden välisestä jännitteestä, kun tarkastellaan kiihottamisrikoksen tyyppitapausta eli sitä, ketkä kiihottamisrikoksia tekevät, ketkä ovat uhreja, mikä on kiihottamisrikoksen tavanomainen tekoalusta ja tekemuoto (uhkaus, panna, solvaus), sekä sitä, kuinka usein kiihottamisrikos luetaan käräjäoikeudessa vastaajan syyksi. Toiseksi tarkastelemme, *vaikuttaako kiihottamisrikoksen tekemuoto rangaistuksen mittaamiseen*. Tältä osin hypoteesimme on, että kiihottamisrikokseen sisäänkirjoitettua sananvapausluttuvuutta ei huomioida tarpeeksi rangaistusharkinnassa. Pidämme kaksiosaista tutkimustehtävää perusteltuna, koska molemmilla näkökulmilla on uutuusarvoa. Lisäksi näkökulmat linkittyvät toisiinsa siten, että molempien hypoteesien testaaminen onnistuu yhdellä ja samalla aineistoanalyysillä.

Artikkelissamme etenemme yleisestä erityiseen. Aluksi täsmennämme, mistä puhumme, kun puhumme kiihottamisrikoksesta (luku 2). Tämän jälkeen tarkastelemme, mitä alioikeuskäytäntö paljastaa kiihottamisrikoksen tyyppitapauksesta (luku 3) sekä rangaistuskäytäntöä (luku 4). Samalla pohdimme, mitä kiihottamisrikoksen tyyppitapausta ja rangaistuskäytäntö kertovat kiihottamisrikoksen ja sananvapauden välisestä ristiriidasta. Kirjoituksen lopuksi esitämme keskeiset johtopäätöksemme (luku 5).

2 Mikä kiihottamisrikos?

2.1 Kiihottamisrikoksen ja sen soveltamiskäytännön lyhyt historia

Kotimaisen kiihottamisrikoksen alkuperä voidaan johtaa 1930–1940-lukujen Euroopasta, jossa useat vähemmistöryhmät, kuten juutalaiset ja romanit, joutuivat sortotoimien kohteeksi. Sen seurauksena vuonna 1965 laadittiin kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 37/70) sekä vuonna 1966 hyväksytty Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 8/76). Sopimusten keskeise-

---

kastelemisen. Anu Puusa, Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin, s. 145–156 teoksessa Anu Puusa (toim.) – Pauli Juuti (toim.), Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus 2020, s. 148.

¹⁹ Vaikka lainopin mielletään olevan varsin kaukana yhteiskuntatieteellisestä tutkimusperinteestä, voi ratkaisuja lainopillisiin ongelmiin löytyä nimenomaan perusteellisella laadullisella analyysillä. Juha Kääriäinen – Olli-Pekka Aaltonen, Miten tutkia suomalaista rangaistuskäytäntöä: esimerkkinä rattijuopumuksesta annetut tuomiot, s. 285–304 teoksessa Kati Nieminen (toim.) – Noora Lähteenmäki (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021, s. 304. Oikeus- ja yhteiskuntatieteitä yhdistelevä lähestymistapa on perusteltu myös tutkimuksen tyyppitapausta konstruoivan luonteen vuoksi, sillä itse tyyppitkin ovat oikeudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen tulosta. Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus 1996, s. 162. Yksin lainopin keinoin tyyppistä ei välttämättä saakaan pitävää otetta. Jussi Tapani – Matti Tolvanen – Heikki Kempainen, Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent 2022, s. 31.

nä tarkoituksena on estää vähemmistöihin kohdistuvien sortotoimien uusiutuminen, minkä vuoksi sopimukset muodostavat kiihottamisrikoksen normatiivisen perustan.²⁰ Sopimusperusteisen taustansa vuoksi kiihottamisrikos on kriminalisoitu samankaltaisesti useimmissa Euroopan unionin jäsenmaissa. Eroja on kuitenkin siinä, minkälaisiin tekemuotoihin kiihottamisrikoksen perusteella voidaan kussakin valtiossa reagoida.²¹

Suomessa kiihottamisrikos sisällytettiin rikoslakiin ensimmäistä kertaa vuonna 1970, jolloin tunnusmerkistön nimikkeeksi tuli ”kiihottaminen kansanryhmän syrjintään”. Tämän jälkeen tunnusmerkistöä on muutettu kaksi kertaa. Vuonna 1995 tunnusmerkistön nimi muutettiin muotoon ”kiihottaminen kansanryhmää vastaan”. Samassa yhteydessä tunnusmerkistön soveltamisalaa laajennettiin siten, että tunnusmerkistöllä voidaan reagoida myös muihin kuin lähinnä rasistisista motiiveista tehtyihin viharikoksiin.²² Muutos aloitti kehityskulun, jonka seurauksena tunnusmerkistön suojaamiksi kansanryhmiksi luetaan rodullisten, kansallisten, etnisten ja uskonnollisten ihmisryhmien lisäksi monet muut suojan tarpeessa olevat kansanryhmät.

Tosiasiaa tehdyt muutokset jättivät vielä 1990-luvulla epäselväksi, minkälaisia kansanryhmiä kiihottamisrikoksella on tarkoitus suojella. Epätietoisuus perustui tunnusmerkistöön lisättyyn rinnastusklausuuliin, jonka mukaan rodullisten, kansallisten, etnisten ja uskonnollisten ihmisryhmien lisäksi suojaa on tarkoitus antaa niihin rinnastuville kansanryhmille. Ajan henki oli vielä 1990-luvulla se, ettei esimerkiksi seksuaalivähemmistöjä automaattisesti rinnastettu suojan ansaitseviin kansanryhmiin. Rinnastusklausuulin mukaanotto oli kuitenkin periaatteellisesti merkittävä teko, koska se muutti kiihottamisrikoksen selkeämmin yleiseksi vihapuhetunnusmerkistöksi, eli tunnusmerkistöksi, jolla voidaan rasistisesti motivoituneiden ilmausten lisäksi reagoida myös muun tyyppiseen vihapuheeseen, kuten yleisestä suvaitsemattomuudesta kumpuavaan vihaan.²³

Jälkimmäisessä muutoksessa vuonna 2011 kiihottamisrikostunnusmerkistö päivitettiin vastaamaan tietoverkoissa tehtyjä viharikoksia.²⁴ Tekemuodoiksi lisättiin kiihottamisaineis-

²⁰ Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi 94/1993 vp, s. 32; Hallituksen esitys eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta 317/2010 vp, s. 5. Perusteellisesti kiihottamisrikoksen institutionaalista perustasta Illman 2005, s. 33–78.

²¹ Tietyistä eroavaisuuksista Nuotio 2022a, s. 50–58. Euroopan komissio on 9.12.2021 tehnyt aloitteen EU-rikosten luettelon laajentaminen kattamaan vihapuheen ja viharikokset (COM [2021] 777 final). Tiedonannossa esitetään, että niin sanottu EU-rikoslista laajennettaisiin kattamaan myös vihapuhe ja viharikokset. Tämä oikeuttaisi EU:n antamaan rikosoikeudellisia vähimmäissääntöjä vihapuheesta ja sen seurauksista, mikä voisi vaikuttaa myös kiihottamisrikoksen harmonisoitumiseen EU:n jäsenvaltioissa. Lakivaliokunta on suhtautunut komission aloitteeseen myönteisesti, mikä ilmenee valiokunnan lausunnosta LaVL 2/2022 vp – U 76/2021 vp.

²² HE 93/1993 vp, s. 32; HE 317/2010 vp, s. 5, 13.

²³ Ilari Hannula, Vihapuhe ja sananvapaus rikoslakiin vuonna 2011 tehtyjen muutosten valmistelussa, s. 165–190 teoksessa Riku Neuvonen (toim.), Vihapuhe Suomessa. Edita 2015, s. 167.

²⁴ Muutoksen taustalla oli Strasbourgissa 28. päivänä tammikuuta 2003 tehdyn Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia sekä Neuvoston puitepäätös

ton levittämisen rinnalle aineiston asettaminen sekä pitäminen yleisön saatavilla. Tarkoitus oli varmistaa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla, että kiihottamisrikosta voidaan soveltaa niissä tilanteissa, joissa tekijä kirjoittaa kansanryhmää vastaan kiihottavia tekstejä internetin keskustelupalstoille tai jakaa linkkejä kiihottamisrikkoksia sisältäville sivustoille.²⁵

Samassa yhteydessä täsmennettiin, että kiihottamisrikos suojelee uskonnollisen vakauksen lisäksi sekulaarimpia vakaumuksia, kuten myös ihonvärin, syntyperän, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella muodostuvia ihmisryhmiä.²⁶ Tämä korosti entisestään, että tunnusmerkistöön alun perin liitetty tarve vastustaa rasistista syrjintää oli saanut rinnalleen pyrkimyksen turvata se, että eri ihmisryhmät voivat elää yhteiskunnassa yhdenvertaisesti. Tältä osin voidaan puhua myös kiihottamisrikokseen liittyvästä doktrinaalisesta muutoksesta, jossa pelkkä rasismin vastaisuus korvautui yleisemmällä pyrkimyksellä edistää yhdenvertaisuutta moniarvoisessa yhteiskunnassa.

Vaikka 2010-luvun aluksi tehtyä kansanryhmän merkityssällön täsmentämistä voidaan pitää laillisuusperiaatteellisesti perusteltuna, on käsitteen laajentuminen kattamaan yhä uusia kansanryhmiä johtanut uudenlaisiin tulkintaongelmiin. Selvää ei esimerkiksi ole, pitäisikö tunnusmerkistöä soveltaa tilanteisiin, joissa kiihottamisrikoksen kohteena ovat enemmistön edustajat, kuten Suomessa valtaväestöön identifioituvat henkilöt.²⁷ Vastaavasti voidaan kysyä, pitäisikö esimerkiksi poliittisesti vakaumukselliset tai pasifistit sulkea kiihottamisrikoksessa tarkoitettujen ryhmien ulkopuolelle vai pitäisikö heillekin tarjota kiihottamisrikossuojaa.

Entisestään asian arviointi vaikeutui, kun vuonna 2023 rangaistuksen koventamisperusteeksi sisällytettiin uhrin sukupuoli (RL 6:5.1:n kohta 4).²⁸ Lainmuutoksen voi tulkita tukevan kehityskulkua, jossa viharikosten potentiaalisiksi kohteiksi luokitellaan yhä uudenlaisia ihmisryhmittymiä ja myös enemmistön edustajista koostuvia ihmisryhmiä. Siksi on korostettava, että kiihottamisrikoksen taustalla olevien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten keskeisenä tarkoituksena on turvata vähemmistöjen oikeudet tilanteessa, jossa enemmistö olisi niistä valmis luopumaan.²⁹ Tämä puoltaa, että kiihottamisrikoksen tarjoama vihapuhe suojaa tarjotaan lähinnä haavoittuvimmissa asemissa oleville ryhmille. Ensimmäisessä tämä tarkoittaa erilaisia vähemmistöjä, joihin kuulumisen tai identifioituminen on pikemminkin ihmisestä itsestään riippumatonta kuin vapaasti valittua. Esimerkiksi vammaisuutta tai seksuaalista suuntautumistaan tai vaikkapa äidinkieltään ihminen ei voi itse valita. Sen sijaan poliittiset näkemykset tai pasifismi eivät ole samalla tavalla riippumattomia ihmisten valinnoista.

Suomessa kiihottamisrikoksella oli aluksi lähinnä symbolistista merkitystä. Esimerkiksi 1970- ja 1980-luvuilla säännöstä sovellettiin alioikeuksissa keskimäärin 3–4 vuoden välein tai sitäkin harvemmin.³⁰ Vielä 2000-luvullakin kiihottamisrikoksesta tuomittiin vuosittain vain

---

2008/913/YOS rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin.

²⁵ HE 317/2010 vp, s. 13, 39–40; tarkemmin vuoden 2011 lainvalmistelusta ja sen perusteista Hannula 2015, s. 165–190.

²⁶ Muutoksista ja niiden perusteluista HE 317/2010 vp.

²⁷ Hyttinen 2019, s. 96–98.

²⁸ L 1129/2022. Laki tuli voimaan tammikuussa 2023.

²⁹ Hyttinen 2019, s. 97.

³⁰ HE 94/1993 vp, s. 25.

yksittäisiä henkilöitä.³¹ Sen sijaan 2010-luvulla kiihottamisrikoksen merkitys alkoi lisääntyä. Esimerkiksi kuuden vuoden aikana 2015–2021 alioikeuksissa kiihottamisesta kansanryhmää vastaan tuomittiin keskimäärin kaksikymmentä henkilöä vuodessa.³² Vastaava kehityskulku on ollut tyypillinen myös monissa muissa Euroopan unionin jäsenmaissa.³³ Niinpä kiihottamisrikoksen merkityksen lisääntyminen ei ole vain suomalainen ilmiö, mikä johtaa pohtimaan, miksi noin 40–50 vuotta lähes merkityksettömänä pysyneen kiihottamisrikostunnusmerkistön merkitys on lisääntynyt kymmenen viime vuoden aikana paitsi Suomessa myös muuallakin Euroopassa.

Selitykseksi on tarjottu 2010-luvun alkupuolelle osuneita eurooppalaisia talous- ja pakolaiskriisejä, joiden seurauksena kansallismielisyyttään korostavien populistien radikaalikin huomioidut saivat kannatusta useissa maissa.³⁴ Poliitikkojen antaman mallin on arvioitu alentaneen kynnystä keskustella eri ihmisryhmistä provokatiivisesti. Syitä voidaan hakea myös 2010-luvulla vahvistuneesta sosiaalisesta mediasta, joka on tarjonnut paitsi tehokkaan myös anonyymin alustan loukkaaville ilmauksille.³⁵ On myös esitetty, että sosiaalisessa mediassa viha voi nopeasti muuttua kollektiiviseksi, koska yksilöille on psykologisesti ominaista toimia samalla tavalla kuin muut.³⁶ Niinpä on mahdollista, että sosiaalisessa mediassa vihapuhe generoi vihapuhetta, kun viha tarttuu ihmisestä ihmiseen.

Kyse voi olla myös siitä, että eri maiden viranomaiset ovat ottaneet vihapuheen aikaisempaa vakavammin. Pohjimmiltaan syyt voivat olla myös filosofisia tai jopa ihmiskäsitykseen liittyviä. Esimerkiksi kelpaa postmodernismin vahvistuminen 1900-luvun jälkipuoliskolla. Sen seurauksena pyrkimys toisten ihmisten ymmärtämiseen ja jaettuihin uskomuksiin on muuttunut pieniksi kertomuksiksi, jotka korostavat yksilön oikeutta olla eri mieltä kuin muut sekä sanoa mielipiteensä julki, vaikka se loukkaisikin muita ihmisiä.³⁷ Postmodernismista onkin lyhyt matka nihilismiin, jolle on ominaista kaikkien sovinnaisuuksien kyseenalaistaminen ja sääntöjen rikkominen. Sosiaalista mediaa seuraamalla voikin syntyä mielikuva, että elämme nihilismin aikakautta nimenomaan sanan negatiivisimmassa merkityksessä. Olivat syyt mitä tahansa, kiihottamisrikokseksi allokoitava vihapuhe ja siihen reagointi on kymmenen viime vuoden aikana muodostunut aikaisempia vuosikymmeniä merkittävämmäksi kysymykseksi.

³¹ HE 317/2010 vp, s. 6.

³² Keräämämme aineiston perusteella vuosina 2015–2021 käräjäoikeuksissa on käsitelty yhteensä 135 kiihottamisrikosta, joista rikos on luettu tekijänsä syyksi 126 tapauksessa.

³³ Tilanteesta kertoo esimerkiksi Euroopan unionin neuvoston päätelmät rasismien ja antisemitismien torjunnasta (2.2.2022). Ks. myös Kimmo Nuotio, Kiihottaminen kansanryhmää vastaan, s. 308–314 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. Alma Talent 2022 (myöhemmin Nuotio 2022b), s. 310. Nuotio ei puhu tuomioistuinkäytännön yleisyydestä, mutta huomauttaa vihapuheen ja siihen reagoinnin muuttuneen ajankohtaiseksi aiheeksi Euroopassa.

³⁴ Gabriella Lazaridis – Giovanna Campani, *Understanding the Populist Shift: Othering in a Europe in Crisis*. Routledge 2017.

³⁵ Karsten Müller – Carlo Schwarz, *Fanning the Flames of Hate: Social Media and Hate Crime*. *Journal of the European Economic Association* 19(4) 2021, s. 2131–2167.

³⁶ Katarzyna Bojarska, *The dynamics of hate speech and counter speech in the social media*. Summary of scientific research. Centre for Internet and Human Rights 2018.

³⁷ Hyttinen 2019, s. 90.

2.2 Kiihottamisrikoksen ja sananvapauden välinen dikotomia

Kiihottamisrikoksesta tuomitaan se, joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhaataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella (RL 11:10).

Kiihottamisrikos on sananvapausrikos,³⁸ koska kiellettyä on uhkaavan, panettelevan tai solvaavan ilmauksen asettaminen, levittäminen tai pitäminen yleisön saatavilla. Tekijä tuomitaan siis siitä, että hän sananvapauttaan käyttämällä kuvaa esimerkiksi ihmisryhmän rikollisuutta geneettiseksi piirteeksi³⁹ tai väittää ihmisryhmään identifioituvien ihmisten olevan raakoja, ylimielisiä, typeriä, arvottomia ja sairaita⁴⁰.

Sananvapauden ja kiihottamisrikoksen välistä ristiriitaa arvioitaessa lähtökohtana on, että liberaalissa demokratiassa on siedettävä provokatiivisiakin väitteitä, vaikka ne olisivatkin kohdettaan alentavia tai loukkaavia.⁴¹ Tämä perusta on vahvistettu niin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen⁴² kuin korkeimman oikeuden⁴³ ratkaisukäytännössä. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin, maahanmuuttajiin tai uskonnollisiin ryhmittymiin kohdistettu ankarakin kritiikki on sallittua, kunhan se esitetään asiallisesti. Toisaalta myös asiattomuudet ja hyvän maun rajoja selkeästi rikkovat ilmaukset ovat sallittuja, jos niitä voidaan pitää esimerkiksi satiirina.⁴⁴ Tällöin arvioinnissa on annettava merkitystä myös sanojan henkilölle. Esimerkiksi ammattimaiselle pilapiirtäjälle⁴⁵ sallitaan enemmän kuin someaktiiville, vaikka someaktiivi väittäisikin kirjoittavansa humoristisesti. Arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös ilmauksen sävyyn.⁴⁶ Tulkintatukea on usein perusteltua etsiä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä, jossa on määritelty sananvapauden rajoja erilaisissa asiayhteyksissä.⁴⁷

Myös poliittisen sananvapauden merkitystä on korostettu, mutta tästä olisi virheellistä tehdä johtopäätös, että poliitikoilla olisi kategorisesti muita ihmisiä laajempi oikeus uhatta, panetella tai solvata kansanryhmiä. Perusteltua onkin lähteä siitä, että muiden rikostunnusmerkistöjen tapaan myös kiihottaminen kansanryhmää vastaan koskee yhtä lailla poliitikkoja kuin muitakin ihmisiä. Tätä tulkintaa voidaan puoltaa poliittisen keskustelun potentiaalisella vaarallisuudella eli sillä, että poliitikkojen suorittamalla kiihottamisella voi olla merkittäväkin

³⁸ Sananvapausrikosten määritelmästä Nuotio 2022a, s. 47–48.

³⁹ KKO 2012:58, kohdat 28–31.

⁴⁰ KKO 2022:63, kohta 12.

⁴¹ Nuotio 2022b, s. 312.

⁴² Ihmisoikeustuomioistuimen pitkäaikaisesta linjasta ks. 1970-luvun ratkaisu EIT Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.12.1976), kohta 49 sekä 2010-luvun ratkaisu EIT E.S. v. Itävalta (18.3.2019), kohta 42, joiden perustelut ovat sisällöllisesti samantyylliset.

⁴³ Viimeaikaisesta ratkaisukäytännöstä KKO 2022:63, kohta 6; KKO 2022:8, kohta 19; KKO 2019:81, kohdat 21–22.

⁴⁴ Nuotio 2022b, s. 312.

⁴⁵ Ks. kuitenkin EIT Leroy v. Ranska (2.10.2008).

⁴⁶ Jos sävy on uhkaava ja väkivaltaan yllyttävä, siihen voidaan puuttua matalammalla kynnyksellä kuin panetteleviin ja solvaaviin ilmauksiin.

⁴⁷ Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2018, s. 865–930.

vaikutus yhteiskunnalliseen ilmapiiriin.⁴⁸ Toisaalta seuraavassa luvussa osoitettavalla tavalla vaikuttaa siltä, että Suomessa korostetaan vaarallisuuden sijasta poliittisen sananvapauden liikkumavaraa. Niinpä poliitikkojen tai poliitikoiksi identifioitavien henkilöiden sananvapautta suojataan paremmin kuin ei-poliittisten henkilöiden sananvapautta, eli käytännössä poliitikot eivät joudu vastuuseen sellaisista ilmauksista, jotka voitaisiin lukea ei-poliittisen henkilön syyksi.⁴⁹

Kiihottamisrikoksen tyyppitapauksena on pidetty perinteisessä joukkoviestinnässä tehtyä rikosta,⁵⁰ mutta nykyisin sosiaalisen median merkitys on korostunut rikosentekokanavana.⁵¹ Vuoden 2011 uudistuksessa tunnusmerkistöön lisätyt tekemuodot ”yleisön saataville asettaminen” sekä ”yleisön saatavilla pitäminen” ovat myös konkreettisesti muuttaneet kiihottamisrikoksen ensisijaisesti sosiaalisessa mediassa tehtäväksi rikokseksi.⁵² Niinpä kiihottamisrikoksen tyyppitapauksena voidaan edelleen pitää joukkoviestinnässä tehtyä rikosta, mutta perinteisen median sijasta teot tehdään internetissä ja siellä nimenomaan sosiaaliseksi mediaksi luokiteltavalla alustalla.⁵³ Tekoalustassa tapahtunut muutos ei vaikuta kiihottamisrikoksen luonteeseen sananvapausrikoksena. Välineneutraliteettiin kuuluu, että sananvapaus huomioidaan yhtä lailla niin sosiaalisessa kuin perinteisessä mediassa.⁵⁴

Kimmo Nuotio on kiinnittänyt huomiota siihen, että kiihottamisrikoksesta ja siihen liittyvistä sananvapauskysymyksistä on keskusteltu noin kymmenen viime vuoden aikana verrattain paljon, vaikka korkein oikeus on antanut keskustelulle syytettä vain vähän.⁵⁵ Yhtäältä keskustelun yleisyyttä voidaan selittää sillä, että korkeimman oikeuden ensimmäisessä kiihottamisrikosta koskevassa ennakkopäätöksessä KKO 2012:58 tuomittiin henkilö, joka sittemmin on noussut merkittäviin poliittisiin tehtäviin. Muutoinkin kiihottamisrikoksesta

⁴⁸ Nuotio 2015, s. 154; Hyttinen 2019, s. 108. Osoituksena tästä toimii muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen merkittävä ratkaisu EIT Féret v. Belgia (16.7.2009).

⁴⁹ Ks. tarkemmin luku 3.1. Poliittisen puheen vaarallisuudesta sekä samalla tarpeesta suojella sen liikkumavaraa ks. Nuotio 2015, s. 154 sekä Howard 2018, s. 138–165, joissa tarkastellaan kiihottamisrikosoikeudenkäynteihin sisältyvää normatiivista problematiikkaa tilanteessa, jossa vastaajana on tunnettu poliitikko. Poliittisen puheen liikkumavarasta kiihottamisrikosten yhteydessä ks. Nuotio 2022a, s. 58, jossa Nuotio toteaa niin sanotun Mäenpää-tapauksen aikaan valiokuntakuulemisessa (PeVM 21/2020 vp – M 5/2019 vp) kertyneiden asiantuntija-aineistojen olevan merkittäviä, kun arvioidaan kiihottamisrikoksen ja poliitikon sananvapauden välistä dikotomiaa. Mäenpää-tapauksella tarkoitamme tilannetta, jossa valtakunnansyyttäjä pyysi vuonna 2020 eduskunnalta lupaa asettaa kansanedustaja Juha Mäenpää syytteeseen kiihottamisrikoksesta, kun Mäenpää oli pitänyt eduskunnan täysistunnossa niin kutsutun vieraslaji-puheensa.

⁵⁰ HE 94/1993 vp, s. 32.

⁵¹ Nuotio 2022b, s. 312.

⁵² Nuotio 2022b, s. 311.

⁵³ Myös molemmat korkeimman oikeuden antamat kiihottamisrikosennakkopäätökset KKO 2012:58 ja KKO 2022:63 liittyvät sosiaalisen median alustoihin. Ratkaisussa KKO 2012:58 oli kysymys tilanteesta, jossa kiihottamisrikokseksi allokoituvaa aineistoa oli julkaistu kirjoittajan omassa blogissa. Ratkaisussa KKO 2022:63 vastaaja oli YouTube-kanavallaan julkaissut ja levittänyt toisen henkilön pitämiä puheita, jotka täyttivät kiihottamisrikostunnusmerkistön.

⁵⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp, s. 56.

⁵⁵ Nuotio 2022a, erityisesti s. 49. Kun Nuotio on kirjoittanut artikkeliaan, käytössä on ollut vain yksi korkeimman oikeuden kiihottamisrikosratkaisu KKO 2012:58. Nuotio artikkelin julkaisemisen jälkeen korkein oikeus on antanut myös toisen kiihottamisrikosratkaisun KKO 2022:63.

käytyä keskustelua ovat leimanneet oikeudenkäynnit, joissa vastaajina ovat olleet poliitikot. Usein kysymys on ollut tilanteesta, jossa poliitikko on väittänyt puhuvansa kriittisesti maahanmuutosta tai muusta itselleen poliittisesti läheisestä asiasta, kuten uskonnosta ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksista.⁵⁶ Keskustelu kiihottamisrikoksesta onkin muodostunut nimenomaan kiihottamisrikoksen ja poliittisen sananvapauden väliseksi jännitteeksi, jolloin on luontaistakin, että puheenvuoroissa on korostunut kiihottamisrikoksen sananvapautta rajoittava luonne. Oma osansa on ollut myös sillä, että edellisen valtakunnansyyttäjän toimikaudella vuosina 2018–2022 Syyttäjälaitoksessa julkisestikin korostettiin tarvetta reagoida vihapuheeseen, mikä näkyi niin esitutkinnassa, syyteharkinnassa kuin tuomioistuinkäytännössäkin.⁵⁷ Sen seurauksena usein esitettiin, että valtakunnansyyttäjän toiminta vaarantaa sananvapauden, koska kiihottamisrikoksesta nostetaan syytteitä liian helposti ja nimenomaan siten, että poliittisesti aktiivisilta ihmisiltä viedään oikeus keskustella kriittisesti esimerkiksi maahanmuutosta, uskonnosta ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksista.⁵⁸

Onkin mielenkiintoista pohtia, ovatko kiihottamisrikostuomiot tosiasiaissa niin suuri uhka sananvapaudelle kuin noin kymmenen viime vuoden aikana käydyin keskustelun perusteella voisi ymmärtää. Alkuperäisen hypoteesimme mukaan poliittisesti profiloituneiden kiihottamisrikostuomioiden saama näkyvyys yhdistettynä tunnusmerkistön historiallisesti vähäiseen soveltamiseen on voinut muodostaa vääristyneen mielikuvan kiihottamisrikoksesta sananvapautta erityisesti loukkaavana rikostunnusmerkistönä. Seuraavaksi tarkastelemmekin, miltä kiihottamisrikoksen ja sananvapauden välinen jännite vaikuttaa, kun analyysin kohteeksi otetaan korkean profiilin tapausten (ja niiden pistemäisen tarkastelun) sijasta kaikki alioikeuksien kiihottamisrikostuomiot vuosilta 2015–2021.

3 Kiihottamisrikos alioikeuskäytännössä ja siitä tehtävät sananvapaustulkinnat

3.1 Kiihottamisrikoksen tyyppitapaus

Rikosoikeudessa tyyppitapausten määrittäminen liittyy pyrkimykseen turvata yhdenvertaisuus.⁵⁹ Yhdenvertaisuuden varsinainen toteutuminen edellyttää, että tuomarilla on riittävästi tietoa rikoksen tyyppillisestä ilmenemismuodosta.⁶⁰ Koska tutkimuksemme tarkoitus on palvella oikeudellisia käytänteitä, on ennen kiihottamisrikoksen soveltamistodellisuuden laajempaa tarkastelua tarkoituksenmukaista konstruoida kiihottamisrikoksen tyyppitapaus.

⁵⁶ Tiettyihin poliitikkoihin kohdistuneista oikeudenkäynneistä sekä niiden synnyttämästä keskustelusta Nuotio 2022a, s. 47–63.

⁵⁷ Uusi apulaisvaltakunnansyyttäjä vihaa vihapuhetta – ”Sakkorangaistusten taso mietittyttä”, 22.1.2017. <https://yle.fi/a/3-9417116> (vierailtu 25.3.2023); Valtakunnansyyttäjä Toiviainen: Vihapuheen salliminen on tien alku – sen päässä odottaa väkivalta, 21.6.2022. <https://yle.fi/a/3-12494169> (vierailtu 21.3.2023).

⁵⁸ Miten Syyttäjälaitos vastaa suvaitsemattomuutta ja vihaa lietsovaan puheeseen ja poliittisen väkivallan uhkaan?, 24.2.2021. <https://syyttajalaitos.fi/akkusastoorit/-/blogs/miten-syyttajalaitos-vastaa-suvaitsemattomuutta-ja-vihaa-lietsovaan-puheeseen-ja-poliittisen-vakivallan-uhkaan-> (vierailtu 10.4.2023).

⁵⁹ HE 44/2002 vp, s. 177–179, 186–187.

⁶⁰ Sakari Melander, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. Oikeus 2/2011, s. 175–198, erityisesti s. 194. Näin myös HE 44/2002 vp, s. 179.

Kyse on siis alioikeuskäytännön todellisuuden kuvauksesta, ei todellisuuden määrittelemisestä tyyppin avulla.⁶¹

Tyyppitekijän osalta alioikeuskäytännön analyysi osoittaa, että suurimmassa osassa tapauksista tekijänä on valtaväestöön kuuluva suomalainen mies.⁶² Kiihottamisrikoksen tyyppitekijä onkin selvästi sukupuolittunut miesten edustaessa yhteensä 81 prosenttia tekijöistä. Toiseksi tekijäryhmäksi voidaan nimetä valtaväestöön kuuluvat suomalaiset naiset.⁶³ Kun poliitikot määrittellään omaksi tekijäryhmäkseen, he eivät jää marginaaliseksi ryhmäksi, mutta eivät myöskään muodosta huomattavaa osuutta tekijöistä.⁶⁴ Tekijäryhmien lähempi tarkastelu osoittaa, että suurimmassa osassa tapauksista kyse on muiden kuin poliitikoiksi identifioitavien henkilöiden teoista.⁶⁵

Uhriryhmän näkökulmasta kiihottamisrikokset eivät kohdistu yksinomaan tai edes pääasiassa maahanmuuttajiin (nimenomaisesti maahanmuuttajina), vaikka maahanmuuttajat niin julkisessa keskustelussa kuin tosiasiallisestikin ovat yksi kiihottamisrikoksen keskeisimmistä uhriryhmistä. Alioikeuskäytäntö osoittaa kiihottamisrikosten kohdistuneen maahanmuuttajien lisäksi myös seuraaviin ryhmiin: pakolaiset, turvapaikanhakijat, paperittomat, muslimit, shiiamuslimit, juutalaiset, lestadiolaiset, romanit, seksuaalivähemmistöt (homoseksuaalit ja transsukupuoliset), tummaihoiset, afrikkalaiset, afganistanilaiset, arabit, afgaanit, irakilaiset, kiinalaiset, kurdit, somalit, turkkilaiset ja venäläiset.⁶⁶ Aineistosta nouseekin lukuisia eri uhriryhmiä, minkä seurauksena myös kiihottamisrikoksen tunnusmerkistössä eriteltyt perusteet (rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen ja vammaisuus) ilmenevät laajalti aineistossa. Kun aineistoa verrataan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, voidaan sen katsoa ilmentävän samankaltaisia painotuksia suhteessa teon perusteisiin ja uhriryhmiin.⁶⁷

Noin puolessa tapauksista⁶⁸ teon kohteena oli ainoastaan yksi kansanryhmä siinä missä loppuissa⁶⁹ teko kohdistui useampaan kuin yhteen ryhmään. Lähtökohtaisesti yksi syytekohta

⁶¹ Nuutila 1996, s. 162.

⁶² Aineistossa oli tällaisia syytekohtia 106/135. Aineistosta löytyi lisäksi kolme syytekohtaa, joissa ei muiden tapausten tavoin pystytty vastaajan nimen ja tuomion perusteluiden pohjalta määrittämään muuta kuin kyseessä olevan miespuolinen henkilö. Yhdessä syytekohtassa puolestaan tekijäksi pystyttiin identifioimaan irakilainen mies. Miesten osuus kaikista aineiston tapauksista oli siis yhteensä 110/135.

⁶³ Aineistossa tällaisia syytekohtia oli 25/135.

⁶⁴ Aineistossa tällaisia syytekohtia oli 24/135, joista 21:ssä tekijä oli identifioitavissa suomalaisiksi mieheksi ja kolmessa suomalaisiksi naisiksi.

⁶⁵ Aineistossa poliitikkojen suhde muihin kuin poliitikkoihin oli 24/111. Vaikka tekijän (varsinkaan poliitikon) henkilö ei ole asiayhteydessä merkitykseton, ei se yksin määritä sitä, miten tekoon rikosoikeudellisesti reagoidaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuinkin on huomauttanut, ettei sen ratkaisukäytännön perusteella ole tehtävissä eroa (sananvapauden ytimeen sijoittuvan) poliittisen keskustelun ja muiden yleisesti kiinnostavia asioita koskevan keskustelun välillä. Sami Manninen, Sananvapaus ja julkisuus (PL 12 §), s. 459–491 teoksessa Martin Scheinin ym., Perusoikeudet. WSOYpro 2011, erityisesti s. 463.

⁶⁶ Uhriryhmät esitettiin paikoittain myös lisäidentifioivoin määrein, kuten islaminuskoiiset maahanmuuttajat.

⁶⁷ Vihapuhetekojen eri perusteista ja niiden myötä uhriryhmistä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä temaattisesti ks. European Court of Human Rights, Factsheet – Hate speech. https://www.echr.coe.int/documents/fs_hate_speech_eng.pdf (vierailtu 27.3.2023).

⁶⁸ Tällaisia syytekohtia oli aineistossa 69/135.

⁶⁹ Tällaisia syytekohtia aineistossa oli puolestaan 66/135.

voi kattaa useamman eri tekemuodon, uhriryhmän ja perusteen, mutta täysin selvää ei ole, tulisiko kiihottamisrikosta tulkita siten, että jokainen eri ihmisryhmään kohdistuva loukkaus katsottaisiin omaksi rikoksekseen, kuten esimerkiksi kunnianloukkaustapauksissa tehdään.⁷⁰ Alioikeuskäytännöstä löytyy ratkaisuja, jotka tukevat ajatusta, että eri ihmisryhmiin kohdistuvat uhkaavat, panettelevat tai solvaavat ilmaisut voitaisiin yksiköidä eri rikoksiksi,⁷¹ mutta käytäntö vaikuttaa epäsystemaattiselta. Yleisesti ottaen olisi pohdinnan arvoista, tulisiko eri ihmisryhmiin kohdistuvat teot yksiköidä omiksi rikoksiksi etenkin niissä tilanteissa, joissa tekijä on useammassa eri viestissä uhannut, panetellut tai solvannut eri kansanryhmiä.⁷² Tämä voisi olla perusteltua, kun huomioidaan, miten erityisluokkaan oikeutettujen vähemmistöryhmien pelkistäminen yhdeksi yleissuojaa nauttivaksi kollektiiviksi on jossain määrin katsottavissa säännöksen alkuperäisen tarkoituksen vastaiseksi.

Yksiköinnin rajanvetoon liittyvästä problematiikasta huolimatta aineiston analyysi osoittaa, että kiihottamisrikoksen tekijänä on tyypillisesti enemmistöön identifioituva henkilö ja uhriryhmänä vähemmistöryhmä.⁷³ Kuvaavaa on, että vain yhdessä aineiston tapauksessa oli kysymys tilanteesta, jossa vähemmistöön identifioituva edustaja loukkasi toista vähemmistöryhmää.⁷⁴

Kiihottamisrikoksen tekokanava on lähes poikkeuksetta internet ja sen eri alustat.⁷⁵ Alioikeuskäytännön perusteella tyypillisin tekoalusta kiihottamisrikokselle on Facebook.⁷⁶ Aineistosta nousi myös muita internetalustoja, kuten YouTube, VKontakte, Twitter, Periscope, erilaiset blogit ja keskustelupalstat sekä eri lehtien verkkosivut. Aineistossa esiintyi myös muita kuin internetin tekokanavia, kuten mielenosoitus, vaalitulaisuus, kaupunginvaltuusto, jalkapallo-ottelu, julkinen paikka (koulu)⁷⁷ ja yleisötapahtuma.⁷⁸ Huomionarvoista on, että useissa viimeksi eritellyistä tapauksista käytettiin lisäksi internetalustaa: esimerkiksi mielenosoituksessa pidetty puhe julkaistiin myös YouTubessa.

⁷⁰ On kuitenkin huomioitava, että kiihottamisrikoksessa ei ole asianomistajaa, eli rikos ei kunnianloukkauksen tavoin kohdistu yksilöön ja yksilön oikeuksiin.

⁷¹ Viitteeksi voidaan tulkita esimerkiksi tapaukset, joissa eri syytekohtien tekoajat limittyvät siten, että teot olisi ajallisesti mahdollista yhdistää saman syytekohtaan alle, mutta näin ei tehdä. Esimerkiksi eräässä tapauksessa (Helsingin kärjäoikeus 18.10.2018, R 18/4821) sama tekijä oli päällekkäisinä tekoajankohtina yhtäältä panetellut ja solvannut juutalaisia ja toisaalta uhannut islaminuskoisia maahanmuuttajia. Risteävistä tekoajankohdista huolimatta teot oli yksiköity omiksi syytekohtikseen. Aineistossa tyypillisemmäksi osoittautui kuitenkin tekoajankohdan laajentaminen kattamaan useamman teon, mikä ei ole ongelmattonta.

⁷² Kysymys on olennainen myös rangaistusharkinnassa. Aineisto nimittäin osoittaa, miten vastaaja voi saada saman rangaistuksen (50 päiväsakkoa) riippumatta siitä, onko hän esimerkiksi uhannut, panetellut ja solvannut maahanmuuttajia, afrikkalaisia ja somaleita 20 viestillä (Helsingin kärjäoikeus 16.9.2020, R 19/4660) vai solvannut tummaihoisia yhdellä viestillä (Pirkanmaan kärjäoikeus 18.11.2020, R 20/3917).

⁷³ Tästä ei kuitenkaan voida tehdä sitä johtopäätöstä, ettei enemmistön edustaja voisi olla loukkauksen kohteena.

⁷⁴ Oulun kärjäoikeus 9.10.2018, R 17/1943, jossa kärjäoikeus tuomitsi irakilaisen miehen shiiaimuslimeihin kohdistuneesta kiihottamisrikoksesta. Tapausta voi kuvailla rikostyyppissä poikkeukselliseksi vähemmistön edustaja – vähemmistöryhmä – asetelman mukaiseksi teoksi.

⁷⁵ Aineistossa tällaisia syytekohtia oli 123/135.

⁷⁶ Aineistossa syytekohtia, joissa tekoalustana käytettiin yksinomaan Facebookia, oli 74/135.

⁷⁷ Helsingin kärjäoikeus 30.8.2021, R 20/1163. Ks. myös EIT Vejdeland ym. v. Ruotsi (9.5.2012).

⁷⁸ Muualla kuin internetissä tehtyjen kiihottamisrikosten osuus oli aineistossa 20/135.

Alioikeuskäytännön analyysi osoittaa, ettei kiihottamisrikoksen tyyppitapaus pelkisty yhteiskunnassa vallitsevaan käsitykseen, jonka mukaan kiihottamisrikosten tekijöiksi seuloituisivat nimenomaan poliittisesti aktiiviset henkilöt. Tästä voidaan päätellä, että tekijän, uhriryhmän ja tekemuodon näkökulmasta kiihottaminen kansanryhmää vastaan on ilmiönä monimuotoisempi kuin millaiseksi se on julkisissa puheenvuoroissa käsitteellistetty.

Alioikeuskäytännön analyysi osoittaa, ettei kiihottamisrikoksen tyyppitapaus pelkisty yhteiskunnassa vallitsevaan käsitykseen, jonka mukaan kiihottamisrikosten tekijöiksi seuloituisivat nimenomaan poliittisesti aktiiviset henkilöt. Tästä voidaan päätellä, että tekijän, uhriryhmän ja tekemuodon näkökulmasta kiihottaminen kansanryhmää vastaan on ilmiönä monimuotoisempi kuin millaiseksi se on julkisissa puheenvuoroissa käsitteellistetty. Alioikeuskäytännön pohjalta kiihottamisrikoksen tyyppitapaus voidaankin määritellä seuraavasti: valtaväestöön kuuluva (enemmistön edustajaksi identifioituva) suomalainen, poliittisesti ei-aktiivinen mies joko uhkaa, panettelee tai solvaa Facebookissa vähemmistöksi identifioituvaa uhriryhmää.⁷⁹

3.2 Syytteiden syyksilukeminen

Edellä todetulla tavalla kiihottamisrikoksesta käyty julkinen keskustelu on kuvannut kiihottamisrikoksen ensisijaisesti poliittisesti latautuneeksi rikokseksi. Mielikuva on kuvailtavissa pistemäiseksi sen kiinnittyessä pääasiassa yksittäisiin (poliitikkojen) kiihottamisrikostuomioihin sekä väitteeseen siitä, että edellisen valtakunnansyyttäjän korostunut alttius nostaa kiihottamisrikossyytteitä vaarantaa sananvapauden. Sanottu on selvä indikaattori käsityksestä, jonka mukaan sananvapauden rajoja haastetaan liiaksikin. Mitä useammin ja näkyvämmiin kiihottamisrikoksesta syytetään, sitä enemmän vahvistuu käsitys pyrkimyksestä sananvapauden rajoittamiseen – usein riippumatta siitä, luetaanko tekoa syyksi vai ei.

Alioikeuskäytännön analyysi antaa aihetta tarkastella asiaa toisin. Aineiston 106 tapauksen yhteensä 135 syytekohtasta syyte hylättiin ainoastaan viiden eri tapauksen⁸⁰ yhteensä yhdeksässä syytekohtassa. Hylätyistä syytteistä kuudessa kyse oli valtaväestöön kuuluvien miesten ja naisten teoista mielenosoituksessa.⁸¹ Viiden vastaajan syyte hylättiin tapauksessa⁸², jossa vastaajat osallistuivat mielenosoituksessa hakaristilipun kanton. Vaikka kärjääioikeus

⁷⁹ Koska tyyppi on jatkuvassa muutoksen tilassa (Nuutila 1996, s. 162), ei konstruoitu kiihottamisrikokseenkaan tyyppitapaus ole kuvailtavissa tyhjentäväksi, vaan pikemminkin tyyppin ydinalueeksi. Tyyppin dynaamisuus ei kuitenkaan väistämättä vaikuta negatiivisesti rangaistuksen ennakoitavuuteen, vaan ennemminkin kyse on mahdollisuudesta suhteuttaa rikosoikeudellinen reagointi muuttuneeseen merkityssisältöön. Ennakoitavuuden voidaan itse asiassa katsoa kärsivän enemmän siinä tapauksessa, mikäli tyyppitapaus ja näin ollen rangaistuksen konkreettinen lähtötaso on määrittelämätön. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström lakitieto 2000, s. 319; HE 44/2002 vp, s. 179.

⁸⁰ Helsingin kärjääioikeus 16.5.2018, R 17/10248; Helsingin kärjääioikeus 30.8.2021, R 20/1163; Pirkanmaan kärjääioikeus 18.11.2020, R 20/3917; Pirkanmaan kärjääioikeus 31.5.2021, R 20/4454; Pohjanmaan kärjääioikeus 15.12.2021, R 21/1149.

⁸¹ Sananvapaudella on vahva yhteys kokoontumis- ja mielenosoitusvapauteen niin kansallisesti kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä. Manninen 2011, s. 465. Teemasta ks. myös Eric Barendt, *Freedom of Speech*. Oxford University Press 2005, s. 268–311.

⁸² Helsingin kärjääioikeus 30.8.2021, R 20/1163 (ratkaisu on tätä kirjoitettaessa vailla lainvoimaa). Mielenkiintoisen vertailukohdan asettaa ratkaisu EIT Fáber v. Unkari (24.10.2012), jossa niin ikään todettiin, ettei

katsoi, että hakaristolippujen esillä pitämisellä vastaajat sinänsä levittivät natsi-Saksan ja Hitlerin ideologian mukaista viestiä, jäi tapauksessa kokonaisuutena arvioiden näyttämättä, että vastaajat olisivat juuri kyseisellä toteutustavalla ja kyseisissä olosuhteissa lippua kantamalla, mielenosoitukseen osallistumalla tai sen järjestämisellä syyllistyneet kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Koska hakaristolipun ei näytetty muodostaneen uhkaavaa ja solvaavaa viestiä liittyen nimenomaan maahanmuuton vastustamiseen, ei vastaajien katsottu levittäneen yleisön keskuuteen mielipidettä tai viestiä, jolla olisi uhattu ja solvattu eri maahanmuuttajaryhmiä taikka väitetty näiden olevan alempiarvoisia suomalaisen yhteiskunnan valtaväestöön verrattuna. Näyttämättä siis jäi, että ilmaus olisi kohdistettu maahanmuuttajiin.⁸³

Samoin katsottiin tapauksessa⁸⁴, jossa vastaajan mielenosoituksen yhteydessä pitämän puheen sisällön ei voitu näyttää kohdistuneen suoraan maahanmuuttajiin tai muuhun kansanryhmään. Vaikka kärjäoikeus totesi puheessa arvostellun kärkkäästi Suomen maahanmuuttopolitiikkaa, ei siinä kuitenkaan kiihottamisrikoksen edellyttämällä tavalla uhattu, paneteltu tai solvattu maahanmuuttajia kansallisen tai etnisen alkuperän perusteella.

Hylätyistä syyteistä kolmessa kyse oli poliitikkojen viesteistä internetissä ja vaalitulaisuudessa. Kahden vastaajan kohdalla kyse oli Facebookissa julkaistuista kirjoituksista. Ensimmäisessä tapauksessa⁸⁵ vastaaja pystyi esittämään vaihtoehdoisen tapahtumainkulun, jonka mukaan hänen julkaisunsa oli liittynyt hänen puolueensa ajamaan maahanmuuttopolitiikkaan. Kärjäoikeus ei voinut poissulkea mahdollisuutta, että vastaaja oli julkaisullaan tarkoittanut ajaa sananvapauden näkökulmasta hyväksyttäviä poliittisia päämääriä. Niinpä syyte hylättiin. Toisessa tapauksessa⁸⁶ oli puolestaan kyse kahdesta Facebook-julkaisusta, joista ensimmäisessä sananvapauden ja rangaistavan menettelyn raja ei kärjäoikeuden mukaan ollut selvä. Koska kirjoituksen kritiikki oli ensisijaisesti kohdistettu turvapaikkapolitiikkaa kohtaan, ei voitu pitää selvänä, että ilmaisu täyttäisi kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön. Kärjäoikeus otti harkinnassaan huomioon sen, että kyse oli poliittisesta ja näin ollen sananvapauden ytimessä olevasta kirjoituksesta ja päätettiin siihen, ettei kirjoitusta ollut pidettävä turvapaikanhakijoita ja pakolaisia panettelevana tai solvaavana. Toisessa kirjoituksessa ei yksin sen sarkastisen sävyn perusteella voitu katsoa sananvapauden rajoja ylityn.

Kolmannessa tapauksessa⁸⁷ kyse oli voimakkaan sarkastisesta ja pilapiirrostaalisesta vaalimainoksesta, jonka vahvimman arvostelun katsottiin kuitenkin kohdistuneen viranomaisien, poliitikkojen ja yhteiskunnan toimintaan. Koska mainoksen kuvatekstissä määritettiin kuvan keskiössä olleet hahmot islamisteiksi, ei voitu katsoa, että hahmoihin olisi viitattu muslimeina. Tällöin ei myöskään pystytty osoittamaan muslimeja yleistetyksi seksuaalirikollisiksi eikä siten muslimeja ryhmänä panetellun ja solvattun.

Yhteistä hylätyillä syyteillä on poliittisen keskustelun takia korostunut sananvapausulottuvuus. Tapaukset osoittavat sen, miten sananvapauden ydinalueella sananvapauden ja rikosoikeuden välistä suhdetta punnitaan asianmukaisin perustein. Alioikeuskäytännön analyysillä

---

yksin lipun esillä pitämistä voitu katsoa väkivaltaan kiihottamiseksi ja täten sananvapauden rajoittamista perustelluksi, vaikka symboli itsessään voitiin katsoa olevan omiaan loukkaamaan tiettyjä ryhmiä.

⁸³ Kärjäoikeuden ratkaisusta kriittisesti Nuotio 2022a, s. 51–57.

⁸⁴ Helsingin kärjäoikeus 16.5.2018, R 17/10248.

⁸⁵ Pirkanmaan kärjäoikeus 18.11.2020, R 20/3917.

⁸⁶ Pohjanmaan kärjäoikeus 15.12.2021, R 21/1149.

⁸⁷ Pirkanmaan kärjäoikeus 31.5.2021, R 20/4454.

pystytään siten osoittamaan yleisen käsityksen vääristyneen siltä osin kuin kiihottamisrikoksella mielletään puututtavan nimenomaan poliitikkojen sananvapautteen ja poliittiseen diskurssiin. Vähäisistä hylätyistä syytteistä kolmasosan edustaessa poliitikkojen tekijäryhmää, osoittaa aineisto poliittista sananvapautta nimenomaan suojeltavan, ei rajoitettavan.⁸⁸

Sananvapautta ei voida katsoa uhatuksi myöskään sen vuoksi, että alioikeuskäytännön kiihottamisrikossyytteistä selvä enemmistö luetaan syyksi. Siinä missä edellä esitetty julkisen keskustelun tyyppitapaus vähintäänkin implisiittisesti sisältää väitteen sananvapauden ja rikosoikeuden välisen suhteen määrittelemättömyydestä (sekä sen määrittämiseen liittyvästä mielivallasta), osoittaa alioikeuskäytäntö puolestaan, ettei rajoja ole edes mainittavissa määrin haastettu, mikäli teot lähtökohtaisesti luetaan syyksi. Asetelmaa voidaankin aineistosta ilmenneiden lukujen valossa koetella kysymällä: haastavatko syyttäjät sananvapauden rajoja riittävästi?

Kysymys on perusteltu huomioiden syytteiden hylkäämisen merkillepantavan – joskaan ei poikkeuksellisen – vähäinen määrä ja kohdistuminen yksinomaan ilmeisen sananvapauslatautuneisiin tapauksiin. Syytteet on hylätty ainoastaan 6,7 prosentissa kaikista aineiston tapauksista.⁸⁹ Alioikeuskäytännön analyysin perusteella vaikuttaakin siltä, että oikeuteen tuodaan pitkälti vain sellaisia asioita, jotka riittävän suurella todennäköisyydellä ylittävät tuomitsemiskynnyksen, eli tapauksia ei voida katsoa tuotavan oikeuteen kevyin perustein. Ottaen lisäksi huomioon sen, miten harva tapauksista seuloutuu korkeimpaan oikeuteen,⁹⁰ voidaan tehdä tulkinta, että sananvapauden ja rikosoikeuden välinen jännite ei ole niin epäselvä kuin julkisessa keskustelussa on annettu ymmärtää. Niinpä kiihottamisrikoksen ja sen soveltamiskäytännön ei voida analysoidun aineiston perusteella katsoa muodostavan tosiasiallista uhkaa sananvapaudelle.

Vaikka sananvapauden tietty uhattomuus on liberaalissa demokratiassa välttämätöntä, ei vallitsevaa oikeustilaa voida kuitenkaan pitää tyydyttävänä sen ollessa määrittelemätön. Vastoin yleistä kantaa voidaankin esittää, että kiperämpiä kiihottamisrikostapauksia tulisi tuoda nykyistä enemmän oikeuteen sananvapauden ja rikosoikeuden välisen suhteen täsmentämiseksi.⁹¹ Tämä ei tarkoita, että sananvapauden ja rikosoikeuden välistä suhdetta tulisi jokaisessa tapauksessa arvioida, jos arvioinnille ei ole tosiasiallista tarvetta. Perusteltua olisi kuitenkin selkeyttää rajanvetoa erityisen vakavan ja vähemmän vakavan vihapuheen välillä, mikä on mahdollista ainoastaan tuomalla kiperämpiä tapauksia oikeuden käsiteltäväksi.⁹²

⁸⁸ Sananvapautta pidetäänkin ytimeltään ennen muuta poliittisena perusoikeutena. HE 309/1993 vp, s. 56. Sanottu käy ilmi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä, jossa on korostettu sananvapauden merkitystä muun muassa tapauksissa EIT Erbakan v. Turkki (6.7.2006), EIT Faruk Temel v. Turkki (1.2.2011), EIT Perinçek v. Sveitsi (15.10.2015) ja EIT Erkizia Almandoz v. Espanja (22.6.2021).

⁸⁹ Prosentti vastaa normaalia käytäntöä, sillä Tilastokeskuksen tilastoista on laskettavissa, että vuonna 2021 kaikista syytteistä on hylätty noin seitsemän prosenttia.

⁹⁰ Mikäli kiihottamisrikostapauksia pidettäisiin epäselvinä ja hahmottomina, seuloutuisi niitä useammin ylempiin oikeusasteisiin. Kuvaavaa onkin, että korkein oikeus on antanut vain kaksi kiihottamisrikosratkaisua (KKO 2012:58; KKO 2022:63).

⁹¹ Valtakunnansyyttäjän voidaan katsoa olevan merkittävässä roolissa siinä, syntykö oikeuskäytäntöä täsmentämään sananvapauden rajoja tulkinnallisissa tilanteissa. Valtakunnansyyttäjä toimii kiistatta merkittävänä portinvartijana tälle sananvapauslain (460/2003) 24 §:n mukaan osoitetun syyteoikeuden turvin.

⁹² Jopa Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta on tieteellisessä keskustelussa kritisoitu siitä, ettei sen ratkaisukäytäntö ilmennä todellista ”tasapainotestää” vihapuheen ja sananvapauden välillä. Jacob Mchagama –

Alioikeuskäytännön analyysi kuitenkin osoittaa tuomioistuimen ottavan kantaa sananvapautteen myös useasti, vaikka vastaaja ei ole siihen vedonnut. Vaikka vastaajan vetoaminen tiettyyn seikkaan ei ole tuomioistuimen tutkimisvallan edellytyksenä (*jura novit curia*), on tuomioiden, joissa sananvapaudesta ei ole lausuttu, määrä merkillepantavan vähäinen.⁹³ Selvää on, että sananvapauden rajoittamisen legitimitettiin on usein tarkoituksenmukaista perustella perusoikeuksia punnitsemalla, eikä yksin numeerisen tarkastelun pohjalta voida tehdä johtopäätöksiä siitä, onko tapauksissa aidosti ollut kyse perusoikeuksien kollisiosta. Koska edellä on kuitenkin osoitettu, ettei valtaosa tapauksista ole tosiasiaassa sananvapausensitiivisiä, antaa numeerinen tarkastelu aihetta kysyä, hakeeko tuomioistuin oikeutuksen syyksilukevalle tuomiolle sananvapauden rajoitusperusteista myös silloin, kun sananvapauden ja rikosoikeuden jännitettä ei varsinaisesti ilmene eikä tarkastelulle näin ollen välttämättä olisi tarvetta.

Vaikka tuomioiden kattavaa perustelemista voidaan sinänsä pitää perusteltuna, tukee mahdollisten fasadiperusteluiden käyttö mielikuvaa sananvapaudesta niin sanottuna superperusoikeutena, johon tulisi ottaa kantaa myös jännitteetömmässä tilanteessa. Ottaen kuitenkin huomioon edellä lausutun siitä, miten jo kiihottamisrikossyytteet itsessään (riippumatta teon syyksilukemisesta) mielletään pyrkimykseksi sananvapauden rajoittamiseen, voi tuomioiden seikkaperäinen perusteleminen olla tarkoituksenmukaista tuomion legitimaation näkökulmasta.⁹⁴

4 Kiihottamisrikoksen rangaistuskäytäntö ja siitä tehtävät sananvapautulkinnat

4.1 Teon moitittavuus kiihottamisrikoksessa

Syyksiluetun teon moitittavuutta arvioitaessa on huomioitava rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus, teon vaikuttimet sekä rikoksesta ilmenevä tekijän muu syyllisyys, jotka muodostavat lain mukaisen perustan rangaistuksen mittaamiselle (RL 6:4). Kiihottamisrikoksen kohdalla on lisäksi perusteltua lähteä siitä, että teon moitittavuusarvioinnissa huomioidaan sananvapausulottuvuus. Tämä tarkoittaa ensisijaisesti teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden arviointia sananvapausargumentaation valossa, eli sen pohtimista, minkälaiset teot ovat sananvapauden näkökulmasta kaikkein moitittavimpia.⁹⁵ Moitearvostelussa voidaan tukeutua niin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä kuin oikeuskirjallisu-

---

Natalie Alkiviadou, Hate Speech and the European Court of Human Rights: Whatever Happened to the Right to Offend, Shock or Disturb? *Human Rights Law Review* 21(4) 2021, s. 1008–1042, erityisesti s. 1041.

⁹³ Aineiston kaikkiaan 135 syytekohtasta vastaaja vetosi sananvapautteen 40 syytekohtassa siinä missä käräjäoikeus lausui sananvapaudesta 113:ssa. Lukuun on suhtauduttava varauksella, koska se kattaa sekä tapaukset, jotka sisältävät sananvapauden ja rikosoikeuden välisen dikotomian arviointia, että tapaukset, joissa sananvapaus on jäänyt ainoastaan maininnan tasolle. Tilastoinnilla on haluttu määrittää se tapausten määrä (22/135), jossa ei ole lausuttu sananvapaudesta lainkaan.

⁹⁴ Heikki Kemppinen, Rangaistuksen määräämisen perusteleminen. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2021, s. 130–131.

⁹⁵ Teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden arvioinnista sekä siihen liittyvästä rangaistuksen mittaamis-harkinnasta Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 50–54.

dessakin kehitelyihin kategorisointeihin, joissa on tehty selkeä ero uhkaavan ja väkivaltaan yllyttävän sekä panettelevan ja solvaavan vihapuheen välillä.

Oikeuskirjallisuudessa uhkaavaa ja väkivallan ilmapiiriä aiheuttavaa vihapuhetta on kututtu niin sanotuksi absoluuttiseksi vihapuheeksi, johon reagointi voitaisiin vakavimmissa tilanteissa oikeuttaa oikeuksien väärinkäytön kiellolla.⁹⁶ Tällöin kiihottamisrikostunnusmerkistön soveltamisen hyväksyttävyyttä ei tarvitsisi arvioida sananvapauden rajoitusperusteiden näkökulmasta,⁹⁷ vaan rikosoikeudellisen reagoinnin hyväksyttävyyden perustuisi suoraan siihen, ettei kenelläkään ole sananvapauden perusteella oikeutta uhata eri kansanryhmiä väkivallalla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on soveltanut oikeuksien väärinkäytön kieltoa niissä tilanteissa, joissa tekijä on aiheuttanut väkivallan ilmapiiriä kiihottamalla ihmisiä väkivaltaan vähemmistöjä vastaan.⁹⁸

Korkein oikeus ei ole kiihottamisrikosta koskevissa ennakkopäätöksissään soveltanut oikeuksien väärinkäytön kieltoa. Ratkaisusta KKO 2022:63 voidaan kuitenkin lukea, että korkein oikeus hyväksyy oikeuksien väärinkäytön kiellon sellaisissa tilanteissa, joissa kysymys on uhkaavasta ja väkivaltaan yllyttävästä vihapuheesta.⁹⁹ Silloinkin on huomioitava, että oikeuksien väärinkäytön kieltoa voidaan soveltaa vain vakavimmissa tilanteissa,¹⁰⁰ mikä käytännössä tarkoittaa tilanteita, joissa puhe on väkivaltaan yllyttävää. Sen sijaan lievemmissä tilanteissa rikosoikeudellinen reagointi on – korkeimman oikeudenkin mukaan – legitimoitava soveltamalla sananvapauden rajoitusperusteita, vaikka ilmaus olisikin sävyllään uhkaava. Teon moitearvostelun näkökulmasta on kuitenkin keskeistä, että uhkaavaa sekä väkivaltaan yllyttävää vihapuhetta pidetään kaikkein vaarallisimpana ja vahingollisimpana vihapuhetyyppinä, mikä on perusteltua huomioida rangaistuksen mittaamisessa myös niissä tilanteissa, joissa oikeuksien väärinkäytön kiellon sijasta operoidaan sananvapauden rajoitusperusteilla.

Jos kansanryhmään kohdistettu vihapuhe on uhkailun sijasta panettelevaa ja solvaavaa,¹⁰¹ rikosoikeudellisen reagoinnin kynnys on korkeammalla. Oikeuskirjallisuudessa panettelevaa

⁹⁶ Hyttinen 2019, s. 102–106. Tarkemmin oikeuksien väärinkäytön kiellosta ja sen merkityksestä ks. myös Kimmo Nuotio, Oikeuden väärinkäyttö, s. 396–411 teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022, s. 404 (myöhemmin Nuotio 2022c). Oikeuksien väärinkäytön kieltoa ei ole mainittu perustuslaissa. Se on kuitenkin osa valtiosääntödoktriiniamme, koska oikeuksien väärinkäyttö on kielletty esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artiklassa. Myös korkein oikeus on argumentoinut oikeuksien väärinkäytön kiellolla ratkaisuissa KKO 2020:68 ja KKO 2022:63.

⁹⁷ Sananvapauden rajoitusperusteet tarkoittavat käytännössä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdassa yksilöityjä sananvapauden rajoitusperusteita.

⁹⁸ Malliratkaisuna viitataan usein tapukseen EIT Norwood v. Yhdistynyt kuningaskunta (16.11.2004). Ks. myös EIT Pavel Ivanov v. Venäjä (20.2.2007), kohta 1. Oikeuden väärinkäytön kiellolla reagoinnista ja teemattisesta tyyppittelystä ks. European Court of Human Rights, Factsheet – Hate speech. https://www.echr.coe.int/documents/fs_hate_speech_eng.pdf (vierailtu 27.3.2023). Ks. myös EIT Lilliendahl v. Islanti (12.5.2020), kohdat 34–36.

⁹⁹ KKO 2022:63, kohta 17.

¹⁰⁰ Tätä korostaa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Ks. EIT Paksas v. Liettua (6.1.2011), kohta 87; EIT Perinçek v. Sveitsi (15.10.2015), kohdat 115 ja 282.

¹⁰¹ Kiihottamisrikoksessa tekemuodot panettelu ja solvaus usein rinnastetaan toisiinsa. Täsmällisesti ottaen kysymys on kuitenkin erilaisista tekemuodoista. Panettelu viittaa ensisijaisesti valheellisuuteen tai virheellisuuteen, kuten väitteeseen, jonka mukaan tietyn kansanryhmän jäsenet ovat kaikki rikollisia. Sen sijaan

ja solvaavaa vihapuhetta on kutsuttu myös niin sanotuksi relatiiviseksi vihapuheeksi¹⁰² Termillä on haluttu yhtäältä korostaa sitä, että panetteleva ja solvaava vihapuhe on moitittavuusarvoltaan uhkaavaa vihapuhetta lievempää. Toisaalta kysymys on ollut siitä, ettei panettelevaa ja solvaavaa vihapuhetta voida pitää oletusarvoisesti kiellettyinä, vaan kussakin tilanteessa on huolellisesti harkittava, voidaanko vihapuheeseen reagointi oikeuttaa sananvapauden rajoitusperusteiden nojalla. Kysymys on toisin sanoen siitä, ettei yhdenkään kansanryhmän tai siihen identifioituvien ihmisten tarvitse sietää kansanryhmään kohdistettuja uhkauksia tai väkivaltaan yllytyksiä, mutta panettelujen ja solvausten sietämisvelvollisuus riippuu kunkin tapauksen erityispiirteistä.

Perusteltua on, että niissä tilanteissa, joissa panettelu tai solvaus luetaan syyksi, ilmauksen tyyli huomioidaan myös teon moitearvostelussa. Rangaistuksen mittaamisessa olisikin perusteltua lähteä siitä, että panettelevasta ja solvaavasta vihapuheesta mitataan alempi rangaistus kuin uhkaavasta ja väkivaltaan yllyttävästä vihapuheesta.

Oikeuskäytännössä ongelmaksi voi muodostua, ettei rajanveto uhkaavan ja väkivaltaan yllyttävän sekä panettelevan ja solvaavan vihapuheen välillä ole aina kirkas. Kieltä voidaan käyttää monimerkityksellisesti ja sanojen merkityssisällöt ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan. Toisaalta sananvapausrikosasioissa on tyypillistä, että sanojen merkityssisältöä on tulkittava. Niinpä myös kiihottamisrikosten kohdalla on perusteltua edellyttää tuomioistuimilta huolellista arviointia siitä, ovatko syyksiluettut ilmaukset uhkaavia vai voidaanko niitä pikemminkin pitää panettelevina ja solvaavina. Arvio ei ole tärkeä ainoastaan syyksilukemisen, vaan myös rangaistuksen mittaamisen näkökulmasta, jos teko luetaan tekijänsä syyksi. Kun syyksiluettut ilmaukset on kategorisoitu uhkaaviksi tai panetteleviksi ja solvaaviksi, rangaistus voidaan mitata siten, että mittaamisharkinnassa huomioidaan paitsi teon vahingollisuus ja vaarallisuus myös asiaan liittyvät sananvapausulottuvuudet. Seuraavaksi analysoimme, huomioidaanko kyseiset erottelut ja kategorisoinnit alioikeuskäytännössä, kun tekijälle mitataan rangaistusta kiihottamisrikoksesta.

4.2 Tekomuodon merkitys rangaistusharkinnassa

Kiihottamisrikoksen rangaistusasteikko on sakosta kahteen vuoteen vankeutta (RL 11:10). Koska tavoitteena on tarkastella, vaikuttaako kiihottamisrikoksen tekomuoto rangaistuksen mittaamiseen, on aineisto saatettu mahdollisimman vertailukelpoiseksi. Kokonaisuudessaan aineisto kattaa edellä mainitusti 106 tuomiota, jotka sisältävät yhteensä 135 syytettä. Tekomuodon vaikutusvertailun mahdollistamiseksi aineistosta on rajattu pois edellä eriteltyjen hylättyjen syytekohtien lisäksi myös syytekohtat, joissa on joko annettu yhteinen rangaistus tai jätetty vastaaja rangaistukseen tuomitsematta. Rajauksen jälkeen tarkasteltavaksi jää 87 eri tapauksen 92 syytettä, joiden rangaistukset jakautuvat siten, että 89:ssä rangaistuslajina on sakko ja kolmessa ehdollinen vankeus.

Syytteistä selvässä enemmistössä, 89:ssä, tuomittiin rangaistukseksi siis sakkoa. Päiväsakkojen määrä vaihteli 20 ja 90 välillä. Yleisin sakkorangaistuksen määrä oli 40 päiväsakkoa, joka tuomittiin 34 syytteen kohdalla. Toiseksi yleisin sakon määrä oli 50 päiväsakkoa, joka

---

solvaus viittaa ensisijaisesti totuudenmukaiseen väitteeseen, jolla on kuitenkin selkeä loukkaustarkoitus. Tarkemmin Nuotio 2022b, s. 313.

¹⁰² Hyttinen 2019, s. 106–109. Ks. myös Nuotio 2022c, s. 404.

puolestaan tuomittiin 22 syytekohtassa. Kokonaisuudessaan sakkorangaistusten keskiarvo asettui 43 päiväsakkoon. Tyyppirangaistusvyöhykkeen voidaan sanotun pohjalta määrittää olevan 40–50 päiväsakkoa.¹⁰³

Tekomuotojen osalta vain yhdessä tapauksessa oli kyse yksinomaan panettelusta (50 päiväsakkoa), kahdessa yksinomaan solvauksesta (40 ja 50 päiväsakkoa) ja viidessä yksinomaan uhkauksesta (20, 25, 30, 40 ja 70 päiväsakkoa). Uhkauksen tekemuodossa päiväsakkojen määrä vaihteli siis 20 päiväsakosta 70 päiväsakkoon vieläpä siten, että kyseisen tekemuodon kohdalla rangaistusten keskiarvo (37 päiväsakkoa) jäi tunnusmerkistön yleistä sakkokeskiarvoa (43 päiväsakkoa) pienemmäksi. Yksittäisenä tekemuotona arvioituna uhkaus ei näytä vaikuttavan moitearvosteluun normatiivisen pohjansa mukaisesti, kun huomioidaan oikeustieteellisen keskustelun ja sananvapausdoktriinin lähtökohta, jonka mukaan uhkauksen sisältävä kiihottamisrikos tulisi arvioida moitittavamaksi kuin panetteleva tai solvaava. Uhkaus ei siis yksittäin verrattuna näyttäydy (yhtä poikkeusta lukuun ottamatta) rangaistuksen näkökulmasta muita tekemuotoja moitittavampana – päinvastoin: pelkästään aineiston pohjalta tarkasteltuna tekemuoto näyttäisi moitearvoltaan jopa lievemältä.

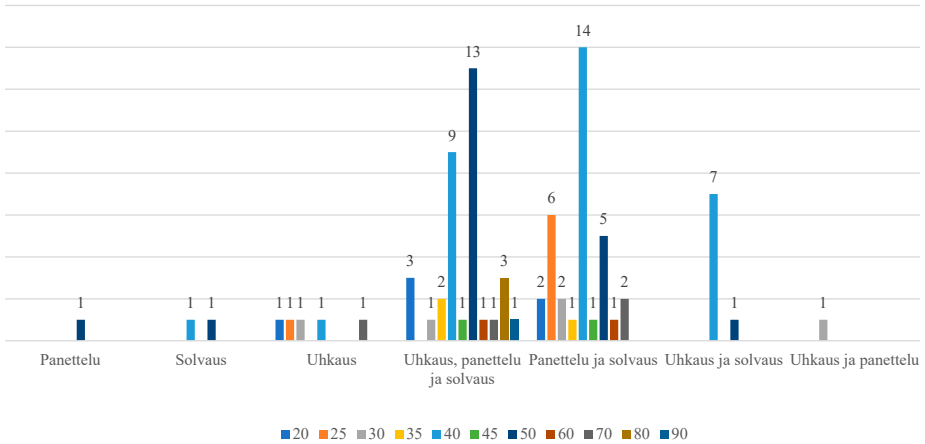
Muissa tapauksissa kyse oli samanaikaisesti useammasta tekemuodosta. Yleisin tekemuoto (35 kpl) osoittautui aineiston analyysin perusteella sellaiseksi, jossa vastaaja on sekä uhannut, panetellut että solvannut ryhmää (20–90 päiväsakkoa). Toiseksi yleisin tekemuoto (34 kpl) puolestaan kattoi sekä panettelun että solvauksen (20–70 päiväsakkoa). Kolmanneksi yleisimmässä (8 kpl) tekemuodossa ryhmää katsottiin uhatun ja solvatus (40–50 päiväsakkoa). Muut eri tekemuotojen yhdistelmät jäivät marginaalisiksi. Yhdessä syyteistä yhdistyi uhkaus ja panettelu (30 päiväsakkoa) ja lopuissa kolmessa tekemuodot jäivät tuomion perusteluissa erittelemättömiksi.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Tyyppirangaistusajattelulla pyritäänkin tarjoamaan rangaistuksen mittaamiselle konkreettinen lähtökohta sekä kiintopiste, joka haetaan nimenomaan oikeuskäytännöstä. Lappi-Seppälä 2000, s. 318.

¹⁰⁴ Perusteluissa ei toisin sanoen otettu kantaa siihen, mikä tekemuodoista täyttyi. Kahdessa syytteessä tekemuoto jätettiin tuomiossa avoimeksi kuvailtaessa ”uhkaus, panettelu tai solvaus” (40 ja 50 päiväsakkoa) ja yhdessä ”panettelu tai solvaus” (40 päiväsakkoa).

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan: rangaistuskäytäntö käräjäoikeuksissa vuosina 2015–2021

KUVA 1. Kiihottamisrikoksen rangaistuskäytäntö alioikeuksissa vuosina 2015–2021.¹⁰⁵

Alioikeuskäytännön analyysi osoittaa, että kiihottamisrikoksen rangaistusasteikkoa hyödynnetään kapeasti.¹⁰⁶ Sakkorangaistusten vahva keskittyminen määritetyille tyyppirangaistusvyyhykkeelle yhtäältä osoittaa, miten suuri osa alioikeuskäytännöstä edustaa tyyppitapausta.¹⁰⁷ Toisaalta, koska tyyppitapausta on edustettuna merkittävässä osassa kiihottamisrikostapauksia, olisi perusteltua, että tekemuoto (uhkaus, panettelu, solvaus) korostuisi rangaistusharkinnassa. Toisin sanoen ilmauksen sävyn ollessa usein sekä ainoa että merkittävin muuttuja, tulisi eri ilmauksiin liitetyt sananvapausulottuvuudet moitearvoineen huomioida rangaistuksen mittaamisessa.

Analyysi nimittäin osoittaa, että tyyppitapausten muiden seikkojen (kuten tekijän ja tekoalustan) pääasiallisesta pysyvyydestä huolimatta nimenomaan tekemuodot vaihtelevat. Verrattaessa vaihtelevia tekemuotoja homogeenisiin rangaistuksiin tuleekin pohdittavaksi, johtaako tyyppirangaistusajattelun ja -vyyhykkeen liiallinen soveltaminen kiihottamisrikoksen rangaistusasteikon perusteettomaan kaventumiseen, jolloin kiihottamisrikokseen sisäänkirjoitettua sananvapausulottuvuutta ei huomioida rangaistuksen mittaamisessa riittävästi. Sanottu antaa aihetta kyseenalaistaa myös rangaistuskäytännön muodollisen yhdenvertaisuuden, minkä toteutuminen edellyttää, että samanlaisia tapauksia kohdellaan samalla taval-

¹⁰⁵ Graafi kuvastaa, miten päiväsaikat jakautuvat kiihottamisrikoksen eri tekemuotojen välillä. Eri värit kuvaavat päiväsaikkojen määriä ja pylväiden päällä olevat numerot puolestaan rangaistusten kappalemääriä.

¹⁰⁶ Rangaistusasteikon kapea hyödyntäminen ei kuitenkaan ole poikkeuksellista, sillä rangaistusten on muutoinkin havaittu liikkuvan yleensä asteikon keskivaiheen alapuolella siten, että rangaistusasteikon käytön osa on usein asteikon ensimmäinen neljännes. HE 44/2002 vp, s. 179.

¹⁰⁷ Tyyppirangaistusajattelu ei itsessään kuitenkaan johda siihen, että käytetyin osa rangaistusasteikosta pelkistyy asteikon ensimmäiseen neljännekseen. Tapani – Tolvanen – Kempainen 2022, s. 31.

la ja erilaisia eri tavalla.¹⁰⁸ Syytä onkin seuraavaksi tarkastella, huomioidaanko tyyppitapauksesta poikkeavuus rangaistusharkinnassa.

Tarkastelussa on otettu huomioon rangaistusharkinta siltä osin kuin sananvapauden ja rikosoikeuden välistä ristiriitaa on arvioitu tekemuotojen moite-erojen näkökulmasta. Tekomuodon moitearvostelu kulminoituu kysymykseen siitä, onko teko uhkaava vai ei. Vaikka uhkauksen panetteluun ja solvaukseen verrattuna merkittävämpi moitearvo ei välttämättä edellä kuvatusti näy rangaistuksissa, on tuomion perusteluissa usein kuitenkin lausuttu uhkauksen tai sen puutteen merkityksestä teon arvioinnissa.

Uhkauksen puutteen merkitys ilmenee ratkaisuisista, joissa käräjäoikeudet ovat tyyppillisesti katsoneet syyksiluettun teon olevan sakkorangaistuksella sovittavissa, mikäli teolla ei ole suoraan yllytetty rikokseen tai väkivaltaan. Sakkorangaistusta perusteltiin usein sillä, ettei vastaajan viesti sisältänyt kiihottamista väkivaltaan tai siihen rinnastettavaa uhkauksen-omaista vihan lietsomista.¹⁰⁹

Käräjäoikeudet kuvasivat ilmaisia usein luonteeltaan ”verraten”¹¹⁰, ”melko”¹¹¹ tai ”varsin”¹¹² vakaviksi. Vakavuudestaan huolimatta väkivaltaan kiihottamisen tai siihen rinnastettavan uhkauksenomaisen vihan lietsomisen puuttuessa tapauksissa oli kyse niin sanotusta relatiivisesta vihapuheesta, minkä mukaisesti tekemuoto kyseisissä tapauksissa määritettiinkin pääasiassa panettelun ja solvauksen yhdistelmäksi.¹¹³ Ratkaisevaksi teon moitearvostelussa katsottiin siis nimenomaan (suoran) uhkauksen puute. Niinpä alioikeuskäytännön voidaan katsoa mukailevan korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2012:58 annettua oikeusohjetta, jonka mukaan rikos on sovittavissa sakoilla, jos teko ei sisällä kiihottamista väkivaltaan tai siihen rinnastettavaa uhkauksenomaista vihan lietsontaa. Rangaistukset vaihtelivatkin 30 ja 50 päiväsakon välillä.

Edellä sanottuun nähden johdonmukaisina näyttäytyvät tapaukset, joissa uhkauksen ja näin sananvapauden rajojen ylittämisen moitearvo välittyi selvästi sekä perusteluiden että rangaistuksen muodossa. Yhdessä harvoista tapauksista¹¹⁴, jossa tekemuodolle (uhkaus, panettelu ja solvaus) annettiin sen normatiivista pohjaa vastaava painoarvo myös rangaistuksen

¹⁰⁸ Yhdenvertaisuudesta ja tyyppirangaistusajattelusta Tapio Lappi-Seppälä, Rangaistuksen määräämisestä. 1. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987, s. 102–113; Lappi-Seppälä 2000, s. 317–319; Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita 2010, s. 116–119; Kempinen 2021, s. 23–40; Tapani – Tolvanen – Kempinen 2022, s. 28–35.

¹⁰⁹ Esimerkiksi Ahvenanmaan käräjäoikeus 22.10.2019, R 19/134 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 50 päiväsakkoa); Helsingin käräjäoikeus 28.8.2019, R 19/692 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 40 päiväsakkoa); Helsingin käräjäoikeus 31.8.2020, R 19/8483 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 40 päiväsakkoa); Helsingin käräjäoikeus 16.10.2020, R 20/4221 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 40 päiväsakkoa); Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus 13.6.2019, R 18/3277/702 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 40 päiväsakkoa); Pirkanmaan käräjäoikeus 18.11.2020, R 20/3917 (tekemuotona solvaus, 40 ja 50 päiväsakkoa); Päijät-Hämeen käräjäoikeus 12.10.2021, R 21/1242 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 50 päiväsakkoa); Varsinais-Suomen käräjäoikeus 19.10.2018, R 18/3820 (tekemuotona panettelu ja solvaus, 30 päiväsakkoa).

¹¹⁰ Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeus 28.8.2019, R 19/692.

¹¹¹ Esimerkiksi Päijät-Hämeen käräjäoikeus 12.10.2021, R 21/1242.

¹¹² Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeus 31.8.2020, R 19/8483.

¹¹³ Lisäksi eräässä tapauksessa tekemuodoksi määritettiin uhkaus ja solvaus, vaikka perusteluiden mukaan vastaaja ei menettelyllään suoraan yllyttänyt rikokseen. Sanottu toimi perusteluna sille, että vastaajalle tuomittiin syyttäjän rangaistusvaatimusta pienempi rangaistus. Ahvenanmaan käräjäoikeus 22.10.2019, R 19/134.

¹¹⁴ Helsingin käräjäoikeus 17.4.2019, R 18/6233.

määräämisessä, kyseessä oli kärjäoikeuden mukaan rangaistuslajin valinnan osalta rajatapaus. Koska asiassa päädyttiin sakkoon, tuli sen olla tuntuva (90 päiväsakkoa). Moitearvon voidaan katsoa välittyneen myös tapauksessa¹¹⁵, jossa kärjäoikeus piti tekoa niin vakavana, että seuraamukseksi olisi ensisijaisesti tullut tuomita vankeusrangaistus. Asiassa sovellettiin kuitenkin lieventämisperustetta, minkä vuoksi rangaistuslajin valinnassa päädyttiin sakkoon (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus, 80 päiväsakkoa). Moitearvon välittymistä kuvaavat niin ikään syytekohtat, joiden rangaistusharkinnassa päädyttiin ehdolliseen vankeuteen. Rangaistuslajin valinnassa ehdollista vankeutta puoltaviksi seikoiksi katsottiin tekojen vakava luonne, joka ilmeni lukuisten viestien erityisenä uhkaavuutena. Niinpä sakkorangaistusta ei voitu pitää tapauksissa riittävänä seuraamuksena.¹¹⁶

Edellä kuvaillusta huolimatta alioikeuskäytäntö ei vallitsevilta osin näyttäyty normatiivisesti koherenttina. Tätä kuvastavat alioikeuskäytännön lukuisat tapaukset, joissa joko tekemuodon määrittämisessä tai muutoin tuomion perusteluissa ilmaistu teon moitittavuus ei välity rangaistukseen. Suurin ristiriita ilmeneekin tapauksissa, joissa kärjäoikeus on luonnehtinut uhkauksen tekemuodon täyttävää tekoa erilaisilla moitittavuutta korostavilla ilmaisuilla (toisin sanoen tunnistanut tyyppitapauksesta poikkeamisen), mutta rangaistukset eivät siitä huolimatta poikkea oikeasuhtaisesti tyyppirangaistusvyöhykkeestä – ennemminkin ne sijoittuvat vyöhykkeen lievempään päätyyn tai jopa sen alle.¹¹⁷ Mielenkiintoista systematiikan kannalta onkin, miten tekemuotojen eriävät moitearvot tunnistetaan rangaistusharkinnassa, mutta niille ei anneta asianmukaista painoarvoa rangaistuksen mittaamisessa.

Tällaisissa tapauksissa tekoa tai viestin sisältöä on luonnehdittu muun muassa ”verraten vakavaksi”¹¹⁸, ”erittäin vakavaksi”¹¹⁹, ”hyvin moitittavaksi”¹²⁰, ”erittäin karkeaksi”¹²¹ ja ”väkivaltaan yllyttäväksi”¹²², mutta niissä on silti päädytty tuomitsemaan sakkoja 30 ja 50 päiväsakon väliltä. Merkillepantava oli tapaus¹²³, jossa kansanedustajan syyksi luettiin uhkauksen,

¹¹⁵ Oulun kärjäoikeus 19.9.2018, R 18/404.

¹¹⁶ Jokaisessa rangaistukseksi tuomittiin 30 päivän ehdollinen vankeusrangaistus. Etelä-Savon kärjäoikeus 23.10.2018, R 18/1041 (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus); Keski-Suomen kärjäoikeus 3.4.2018, R 18/200 (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus); Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus 18.8.2021, R 20/4382 (tekemuotona uhkaus ja panettelu).

¹¹⁷ Esimerkiksi Helsingin kärjäoikeus 15.11.2019, R 18/4174, jossa kärjäoikeus totesi syyksiluetun teon sisältäneen kiihottamista väkivaltaan ja siihen rinnastettavaa uhkauksenomaista vihan lietsomista, mutta perusteluissa ilmaistu moite ei näy rangaistuksessa (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus, 50 päiväsakkoa).

¹¹⁸ Helsingin kärjäoikeus 29.11.2018, R 18/7429 (tekemuotona uhkaus, 40 päiväsakkoa).

¹¹⁹ Kanta-Hämeen kärjäoikeus 4.7.2018, R 18/580 (tekemuotona uhkaus ja solvaus, 40 päiväsakkoa). Kärjäoikeus kuitenkin huomioi rangaistuksen mittaamisessa sen, että teko oli osin tehty vastaajan ollessa alle 18-vuotias.

¹²⁰ Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus 4.3.2019, R 18/1009 (tekemuotona uhkaus, 30 päiväsakkoa).

¹²¹ Oulun kärjäoikeus 5.11.2020, R 20/1727 (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus). Kärjäoikeus piti syyttäjän vaatimaa tuntuva (80 päiväsakon suuruisia) sakkorangaistusta lähtökohtaisesti perusteltuna, mutta katsoi tapauksessa olleen perusteita lieventää sakkorangaistusta siten, että se olisi teon laatu huomiodien tuntuva, jollaisena lopullinen rangaistus (50 päiväsakkoa) ei kuitenkaan näyttäyty.

¹²² Moitearvoa ei voida katsoa huomiodiksi, mikäli vastaajan syyksi luetaan lukuisia väkivaltaan yllyttäviä viestejä, mutta rangaistukseksi tuomitaan tyyppirangaistuksen mukainen sakko. Esimerkiksi Pohjois-Savon kärjäoikeus 8.10.2019, R 19/284 (tekemuotona uhkaus, panettelu ja solvaus, 50 päiväsakkoa); Päijät-Hämeen kärjäoikeus 16.10.2018, R 18/1200 (tekemuotona uhkaus ja solvaus, 40 päiväsakkoa).

¹²³ Keski-Suomen kärjäoikeus 4.1.2017, R 16/2618.

panettelun ja solvauksen kattava kiihottamisrikos, josta tuomittiin ainoastaan 20 päiväsakkoa. Eräässä tapauksessa¹²⁴ käräjäoikeus puolestaan totesi, miten viestien sisältö huomioden kysymys ei ollut rajatapauksesta suhteessa sananvapauteen, mikä toteamuksena jo itsessään kertoo teon moitittavuudesta. Mielenkiintoista tapauksessa oli syyksiluettu tekemuoto (uhkaus, panettelu ja solvaus) yhdistettynä siihen, ettei viesteissä kuitenkaan kehoitettu ryhtymään mihinkään tiettyyn väkivaltaiseen tai muutoin rikolliseen tekoon. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoi oikeudenmukaiseksi rangaistukseksi tuntevan sakon, mutta tuomittu rangaistus oli silti vain 50 päiväsakkoa.

Alioikeuskäytännön epäkoherenttiutta kuvastavat myös tapaukset, joissa tekemuodoksi olisi tullut katsoa myös uhkaus. Aineistosta löytyi tapauksia, joiden perusteluissa tuotiin ilmi tekojen sisältävän esimerkiksi ”väkivaltaan kannustavia ja kehottavia ilmaisuja”¹²⁵, ”vihan lietsontaa”¹²⁶ ja ”käsityksen siitä, että maahanmuuttajiin tulisi kohdistaa väkivaltaa”¹²⁷. Uhkauksen tekemuodon täyttävistä kvalifioinneista huolimatta teot luettiin syyksi panetteluna ja solvauksena, ja niistä tuomittiin sakkoja 40 ja 70 päiväsakon väliltä.

5 Johtopäätökset

Tutkimuksessa on vuosien 2015–2021 alioikeuskäytäntöön perustuen konstruoitu kiihottamisrikoksen tyyppitapaus. Sen perusteella voidaan päätellä, että valtaosassa kiihottamisrikostapauksista sananvapaudella ei ole sellaista merkitystä kuin yleisesti ajatellaan. Kyse on toisin sanoen siitä, että ilmaukset ovat tulkittavissa niin selkeästi kiihottamisrikoksiksi, ettei niiden sallittavuutta ole mahdollista oikeuttaa sananvapaudella. Sama johtopäätös on tehtävissä kiihottamisrikosten yhtäältä lähes kategorisesta syyksilukemisesta ja toisaalta harvalukuisesta etenemisestä korkeimpaan oikeuteen. Jos kiihottamisrikostunnusmerkistön tulkinta ja soveltaminen olisi epäselvempää, oletettavasti suurempi osa syytteistä hylättäisiin. Todennäköisesti myös nykyistä suurempi määrä kiihottamisrikostuomioita seuloituisi ylempiin tuomioistuimiin.

Sanotusta ei tule tehdä johtopäätöstä, että sananvapauden ja kiihottamisrikoksen välinen suhde olisi vakiintunut. Kysymys voi pikemminkin olla siitä, että kiihottamisrikostapauksia viedään oikeuteen lähinnä selvissä tapauksissa. Voidaankin pohtia, onko kynnys viedä kiihottamisrikoksia oikeuteen jo liiankin korkea, vaikka julkisuudessa Syyttäjälaitosta on kritisoitu nimenomaan sananvapauden tukahduttamisesta, kun syyttäjät ovat vieneet kiihottamisrikoksia oikeuden ratkottavaksi.

Huomionarvoista on, että alioikeuskäytännössä vaikuttaisi esiintyvän jossain määrin sananvapaudellisia fasadiperusteluita eli tilanteita, joissa sananvapausargumentaation todelli-

¹²⁴ Kanta-Hämeen käräjäoikeus 9.5.2019, R 19/418.

¹²⁵ Käräjäoikeus nimenomaisesti lausui, miten teko oli ilmaisujen laadun vuoksi katsottava erityisen vaaralliseksi. Siitä huolimatta teko luettiin syyksi panetteluna ja solvauksena (40 päiväsakkoa). Kymenlaakson käräjäoikeus 28.10.2021, R 21/1162.

¹²⁶ Vakavammista kirjoituksista huolimatta teko luettiin syyksi panetteluna ja solvauksena, joskin rangaistus (70 päiväsakkoa) indikoi moitearvoltaan ennemminkin uhkausta. Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 17.9.2019, R 19/1719.

¹²⁷ Käräjäoikeus päätyi silti lukemaan teon syyksi panetteluna ja solvauksena, mutta muun ohella viestien luonne edellytti käräjäoikeuden mukaan vastaajan tuomitsemista tuntuvaan sakkorangaistukseen (60 päiväsakkoa). Pohjois-Savon käräjäoikeus 11.10.2017, R 17/2176.

nen relevanssi vaikuttaa merkityksettömältä. Tuomioistuinten olisikin syytä arvioida, onko kiihottamisrikostuomioissa aina tosiasiallista tarvetta avata laajasti sananvapausargumentaatiota, vaikka vastaaja olisi sananvapauteensa vedonnutkin. Luonnollisesti aidoissa punnintatilanteissa on perusteltua ja välttämätöntä pohtia rangaistavuuden hyväksyttävyyttä sananvapauden rajoitusperusteiden valossa, ja tältä osin alioikeuskäytäntö vaikuttaakin toimivalta. Etenkin poliittinen sananvapaus sekä sen merkitys kiihottamisrikosta sovellettaessa osataan ottaa huomioon. Tämä ilmenee esimerkiksi siitä, että alioikeuskäytännössä painotetaan poliittisen sananvapauden liikkumavaraa enemmän kuin sen vaarallisuutta. Seurauksena on toisaalta se, etteivät poliittisesti profiloituneet henkilöt joudu välttämättä vastuuseen sellaisista ilmauksista, jotka voitaisiin lukea ei-poliittisten henkilöiden syyksi. Tältä osin tilannetta ei voida pitää tyydyttävänä, koska on jo periaatteellisesti ongelmallista, jos rikoslaki kohtelee poliitikkoja ja ei-poliitikkoja eri tavalla.

Systemaattisesti voidaan pitää epätydyttävänä, että sananvapausargumentaatio huomioidaan lähinnä arvioitaessa teon syyksiluettavuutta. Sen sijaan rangaistusta mitattaessa kiihottamisrikokseen liittyvää sananvapausulottuvuutta ei huomioida riittävästi. Alioikeuskäytännön analyysin perusteella onkin ollut kiinnostavaa havaita, ettei rangaistusharkinnassa anneta merkittävää painoarvoa sille, onko tekijän syyksi luettu kansanryhmää uhkaava vihapuhe vai onko kysymyksessä ollut pikemminkin kansanryhmän panettelu ja solvaus. Tästä voidaan päätellä, ettei oikeuskäytännössä ole syvällisesti tiedostettu uhkaavan ja väkivaltaan yllyttävän vihapuheen erityistä vahingollisuutta ja vaarallisuutta verrattuna panettelemaan ja solvaavaan vihapuheeseen. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on tehty selkeä ero kyseisten vihapuhetyyppien vaarallisuuden ja vahingollisuuden välillä, mikä tarkoittaa muun ohella sitä, että panettelujen ja solvausten syyksilukemisen kynnyks on korkeammalla kuin uhkaavan vihapuheen syyksilukeminen. Olisi perusteltua, että jaottelu huomioitaisiin myös rangaistusharkinnassa. Tämä edellyttäisi käytännössä sitä, että syyksilukevat ilmaukset kategorisoitaisiin nykyistä selkeämmin joko uhkaaviksi tai panetteleviksi ja solvaaviksi, minkä jälkeen rangaistus mitattaisiin huomioiden tekemuodon (uhkaus, panettelu, solvaus) vahingollisuus ja vaarallisuus. Koska sananvapausulottuvuuden merkitys rangaistuksen mittaamisessa on jäsentymätön ja epäselvä, olisi eduksi, jos korkein oikeus saisi tilaisuuden antaa asiasta oikeustilaa ohjaavan ennakkopäätöksen.